

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ

Ἐν τῇ παρουσίᾳ μελέτῃ θέλομεν προβῆ ἐπὶ τῇ βάσει νέων πηγῶν καὶ νέων παρατηρήσεων εἰς ἱστορικὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ χρονικοῦ, ὅπερ ἐν ἔτει 1858 ἀνεκάλυψεν ἐν Μετεώροις ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Λέον Heuzey. Τοῦτο ἐπιγραφόμενον «Σύγγραμμα ἱστορικὸν» ἀναφέρεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν βυζαντινῶν μονῶν τῶν Μετεώρων καὶ τὴν καθόλου θεσσαλικὴν ἀπὸ τοῦ ιδ' αἰῶνος μέχρι τοῦ ις'. Ἦθελεν ὅμως ἐν πολλοῖς ἡ ἱστορία αὕτη ἀκατανόητος ἀπομείνει, ἂν μὴ ἐπεχειροῦμεν νὰ ἐρευνήσωμεν καὶ τὴν προγενεστέραν θεσσαλικὴν ἱστορίαν τοῦ ιγ' αἰῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΓ'—ΙΔ' ΑΙΩΝΟΣ

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1204 ἦτοι ἀφ' οὔτου οἱ φράγκοι κατέλυσαν τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου κ. ἔ. ἡ Θεσσαλία μετέλλαξε τὴν κυριότητα παντοίων δυναστῶν. Τοῦ δ' ἐνδιαφέροντος ἡμᾶς ἐνταῦθα τμήματος τῆς Δυτ. Θεσσαλίας τὴν σκοτεινὴν πολιτικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ ιγ'-ιδ' αἰῶνος θέλομεν προσπαθῆσαι ἐνταῦθα ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς εἰς τὸ Χρονικὸν τῶν Μετεώρων νὰ ἀναπαραστήσωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν, τῶν ἐγγράφων καὶ τῶν ἐπιγραφῶν.

α') ὄρια τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχῆς τῶν Ἀγγέλων.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δηλ. γνωστῶν πηγῶν ἐγινώσκομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1271-1318 ἐκυριάρχησαν τῆς Θεσσαλίας οἱ ἐξῆς δυνάσται.

α') Ἰωάννης Α' Ἀγγελος τῶν Νέων Πατρῶν 1271-1296

β') Κωνσταντῖνος Ἀγγελος τῶν Νέων Πατρῶν 1296-1303

γ') Ἰωάννης Β' Ἀγγελος τῶν Νέων Πατρῶν 1303-1318 ¹⁾

¹⁾ *Hopf* ἐν *Allgem. Encyklop. Ersch und Gruber* τόμ. 85 σ. 355, 360, 421 *Mil ler*-Λάμπρου Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι τόμ. 1 σ. 190, 283, 353 *Finlay*, *A History of Greece* ἔκδ. H. F. Tozer, Oxford 1877 τόμ. 4, 433 ἐνθα Ἰωάννης Α' 1258-1290, Κωνσταντῖνος 1290-1300, Ἰωάννης Β' 1300-1308, πβ. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως ἔκδοσις *J. Schmitt* σ. xc.

Εἶναι δὲ Ἰωάννης ὁ Α΄ Ἄγγελος, δυνάστης τῶν Νέων Πατρῶν, ὁ νόθος υἱὸς τοῦ δεσποτοῦ τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β΄ Ἀγγέλου, ὅστις ἀποθανὼν τῷ 1271 διένειμε τὸ δεσποτᾶτον εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ υἱούς, ¹⁾ τὸν πρεσβύτερον Νικηφόρον τὸν Α΄ καὶ τὸν νόθον Ἰωάννην. «Σχίζει μέντοι, ἀναγράφει ὁ Γρηγοράς, ²⁾ καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ ἐπικράτειαν εἰς δύο μερίδας, ὧν τὴν μὲν μίαν, ἣ δὴ καὶ παλαιὰ ὀνομάζεται Ἡπειρος, ἀφήσιν Νικηφόρῳ τῷ δεσπότη. Περιέχει δὲ αὕτη Θεσπρωτοὺς καὶ Ἀκαρνανᾶς καὶ Δόλοπας καὶ πρὸς τούτοις Κερκυραίους καὶ Κεφαλλήνας καὶ Ἰθακησίους. Ὅρίζεται δὲ πρὸς μὲν δύσεως Ἀδριατικῷ τε καὶ Ἰονίῳ πελάγει, πρὸς δ' ἄρκτων ὕρσειν ὑψηλοῖς τῷ τε Πίνδῳ καὶ τοῖς Ἀκροκεραυνίοις ὀνομαζομένοις, ἐκ δ' ἀνατολῶν Ἀχελῷῳ τῷ ποταμῷ, ἐκ δὲ μεσημβρίας τῇ Κερκυραίων νήσῳ καὶ τῇ Κεφαλληνίᾳ. Τὴν δὲ ἐτέραν μερίδα ἀφήσιν ὁ πατὴρ Ἰωάννη τῷ νόθῳ παιδί ἣ καὶ αὕτη περιέχει Πελασγούς καὶ Φθιώτας, ἔτι δὲ Θεσσαλοὺς καὶ Λοκροὺς τοὺς Ὀζόλας καὶ πρὸς μὲν ἄρκτους Ὀλύμπου ἔχει τὸ ὄρος πρὸς δὲ μεσημβρίαν τὸν Παρνασσόν».

Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἡ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Πίνδου θεσσαλικὴ χώρα περιοριζομένη ἐκ μὲν Β. ὑπὸ τοῦ Ὀλύμπου, ἐκ δὲ Ν. ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ δὴ ἡ Δυτικ. Θεσσαλία ἦτις ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, ἀνήκεν εἰς τὴν ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ νόθου δυναστευομένην χώραν.

Τὰ ὄρια ταῦτα τῆς ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ νόθου κατεχομένης Θεσσαλίας, ἅτινα ἀδρομερέστερον μνημονεύει καὶ ὁ Παχυμέρης (Α΄ 83,6 ἐ-Α΄ 307,19 ἐ) πιστοῦμεν νῦν ὡς πρὸς τὴν Δυτ. Θεσσαλίαν καὶ ἐκ χρυσοβούλλου τοῦ Σέρβου βασιλέως Στεφάνου Δουσάν, ἔτους 1348, ὑπὲρ τῆς παρὰ τὰ Τρίκαλα μονῆς ἀγίου Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων (νῦν Ζαβλάνια) ἀπολυθέντος. Ἐν αὐτῷ λοιπὸν φέρονται περὶ τοῦ χωρίου τῶν Ζαβλαντίων τοῦ διακειμένου περὶ τὴν ὁμώνυμον μονὴν τὰ ἑξῆς: ³⁾

«Ὁπερ ὁ σεβαστοκράτωρ ἐκεῖνος κύρ Ἰωάννης ἀπέσπασε καὶ εἰς τὰ τῶν στρατιωτῶν ἀπεκατέστησε τοὺς ἐν αὐτῷ εὐρισκομένους παροίκους καὶ κατέχη τοῦτο μετὰ πάσης νομῆς καὶ περιοχῆς αὐτοῦ ὡς τὸ πρότερον.»

Πρὸς ἐρμηνεῖαν τοῦ χωρίου τούτου ἀνάγκη νὰ εἰπωμέν τινα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῶν μεσαιωνικῶν κτηματικῶν σχέσεων. Οἱ ἐν τῇ χωρίῳ Ζαβλάντια εὐρισκόμενοι πάροικοι, οὓς κατωτέρω ὀνομαστικῶς μνημονεύει τὸ ἡμέτερον χρυσοβούλλον, ἦτοι οἱ Κρατζούνης, Ἰβάνης, Γοργός, Καπελέτος, Ροδέ-

¹⁾ Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ δεσποτάτου ἰδὲ *I. K. Βογιατζίδην* ἐν Σπ. Λάμπρου Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά τόμ. 2 σ. μ' ἐ.

²⁾ *Γρηγοράς* ἐκδ. Bonn. 1, 110, 7 ἐ.

³⁾ Περιόδ. Βυζαντίς Β', 59,3 ἐ.

σης, Γ'λαβᾶς, Πετριζας, Ἀρμπαρίκης, Δομβρίλας καὶ Κωνσταντῖνος Στεφάνου ἐκ τῶν ἐπωνύμων, ὡς φαίνεται, αὐτῶν ὄντες Ἕλληνες καὶ Σλάβοι ἦσαν ἐναπόγραφοι *adscripticii censiti* ἤτοι γεωργοὶ δούλοι τῆς γῆς, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν γῆν εἰς ἣν ἀνήκον οὔτε αὐτογνωμόνως οὔτε ἀδείᾳ τοῦ κυρίου τῆς γῆς. ¹⁾ Οἱ πάροικοι οὗτοι, ὡς ἐκ τοῦ ἡμετέρου χρυσοβούλλου δῆλον, ἦσαν ἄλλοτε στρατιῶται, ἤτοι ἀνήκον εἰς τοὺς λεγομένους ἐν τοῖς βυζαντινοῖς χρόνοις στρατιωτικούς οἴκους, δηλ. ἀνήκον εἰς τὴν τάξιν τῶν πολιτῶν οἵτινες ἐλάμβανον εἰς τὴν κυριότητα αὐτῶν γαίας τοῦ δημοσίου ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ὑπηρετῶσι τὸ κράτος στρατιωτικῶς αὐτοὶ τε καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτῶν· αἱ γαίαι αὗται ἦσαν αἱ καλούμεναι στρατιωτικὰ κτήματα ἢ στρατιωτοτόπια. ²⁾ Τὸ χωρίον λοιπὸν Ζαβλάντια ἦτο ἄλλοτε στρατιωτικὸν κτήμα. Ἡ δὲ μονὴ τοῦ ἁγ. Γεωργίου, εἰκάζω, πρὸ Ἰωάννου τοῦ σεβαστοκράτορος, δι' ἀγορᾶς ἢ ἀρπαγῆς κατέλαβε τὸ χωρίον Ζαβλάντια καταστήσασα τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, τοὺς ἄνωθι μνημονευομένους, παροίκους. Ἐπειτα ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ σεβαστοκράτορος ἀποσπᾶται τὸ χωρίον Ζαβλάντια ἀπὸ τῆς κυριότητος τῆς μονῆς καὶ «εἰς τὰ τῶν στρατιωτῶν» ἀποκαθίστανται οἱ ἐν αὐτῷ εὐρισκόμενοι πάροικοι ἢ ὡς κατωτέρω τοῦ χρυσοβούλλου λέγεται «εἰς τάξιν στρατιωτῶν», ἤτοι ἐπανακτῶσι τὴν τέως στρατιωτικὴν αὐτῶν θέσιν. Ὅτι κατὰ τὸ βυζαντινὸν δίκαιον ἀπηγορεύετο τῆς στρατιωτικῆς τάξεως πολῖται νὰ περιέρχωνται εἰς τάξιν παροίκων, γινώσκομεν ἤδη ἐκ νεαρᾶς Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ ὅτι δι' ἀγορᾶς ἢ ἀρπαγῆς ἠδύνατο στρατιῶται νὰ καταστῶσι πάροικοι ³⁾.

Οὐδὲν ὁμως μέχρι τοῦδε ἐγινώσκετο παράδειγμα ἀποκαταστάσεως πρότερον παροίκων εἰς τάξιν στρατιωτῶν· διὰ τοῦτο ἀποβαίνει διδακτικωτάτη ἢ ἄνωτέρω ἡμετέρα περίπτωσις τῆς μονῆς τῶν Ζαβλαντίων διὰ τὴν ἰστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ δικαίου.

Ὁ δὲ μνημονευόμενος ὡς τὴν ἀπόσπασιν τοῦ χωρίου τῶν Ζαβλαντίων ποιήσας σεβαστοκράτωρ κύρ Ἰωάννης ταῦτιστέος πρὸς ἓνα τῶν δύο ἐξ Ὑπάτης ἐλλήνων δυναστῶν τῆς Θεσσαλίας, οἵτινες ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου εἶχον λάβει τὴν προσωνυμίαν τοῦ σεβαστοκράτορος. Ἐγείρεται δὲ ἡδὴ τὸ ζήτημα τίς τῶν δύο Ἀγγέλων μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης εἶναι ὁ ὑπονοούμενος ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ χρυσοβούλλου, Ἰωάννης ὁ νόθος, ἢ Ἰωάννης ὁ Β' Ἀγγελος; Λύσιν τῆς ἀπορίας ταύτης εὐρίσκω ἐν μεταγενε-

¹⁾ Παύλ. Καλλιγᾶ, Περὶ δουλοπαροικίας ἐν Μελέτ. καὶ Λόγ. σ. 186, 188 (Ἀθήναι, 1882).

²⁾ Zachar. von Lingenthal, Geschichte griech. Röm. Rechts ἐκδ. γ' σ. 271.

³⁾ Παύλ. Καλλιγᾶ, Ἐνθ' ἄνωτ. σ. 262.

στέρω χρυσοβούλλω τοῦ Σέρβου βασιλέως Συμεὼν Οὐρση ὑπὲρ τῆς αὐτῆς μονῆς ἁγίου Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων ἀπολυθέντος ἐν ἔτει 1359.

Ἐν τῷ χρυσοβούλλω δηλ. τούτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν κηπουροτοπιῶν τῆς μονῆς ὅτι ἐπειράθησαν ὁ μητροπολίτης (Λαρίσης) καὶ οἱ κληρικοὶ αὐτοῦ νὰ καταπατήσωσιν αὐτά. Ὁ βασιλεὺς λοιπὸν Συμεὼν ἐπὶ τῇ καταγγελίᾳ ταύτῃ τῶν μοναχῶν τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων ἔκαμιν ἱστορικὴν ἀνασκόπῃσιν τῶν προγενεστέρων χρυσοβούλλων καὶ προσταγμάτων τῶν κατὰ καιροὺς «αὐθεντευσάντων» τῆς Θεσσαλίας, ἵνα βεβαιωθῇ περὶ τῆς νομικῆς σχέσεως τῶν κηπουροτοπιῶν τούτων τῆς μονῆς. Μεθ' ὃ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ χρυσοβούλλῳ τοῦ 1359 γράφει ὁ ἴδιος :

Ἐρευναν δὲ ποιήσασα ἡ βασιλεία μου ὕπερ ἀπεσπάσθη εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου ἐκείνου, καὶ εὔρεν ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἀπεσπάσθη τι ἐκ τῆς μονῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγένετο αὐτῇ παρ' ἐκείνου καὶ τὸ ῥηθὲν χρυσόβουλλον, ἐπιστηρίζον καὶ δικαιοῦν αὐτήν, ὡς ἵνα μετὰ τὸ δίδοναι τὸ κανονικὸν σύνηθες καὶ μόνον δίκαιον πρὸς τὸν πανιερώτατον μητροπολίτην καὶ ποιεῖσθαι καὶ τὴν μνήμην τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, οὐδὲν ἔχη ἄδειαν οὗτος ἢ τις τῶν κληρικῶν αὐτοῦ εἰσέρχεσθαι καὶ κατατρίβειν ἢ παρενοχλεῖν ὅλως τὴν τοιαύτην μονήν, ἀλλ' εὐρίσκειται ἀνερόχλητος παντελεύθερός τε καὶ ἀυτεξούσιος. Ἄλλ' οὐδὲ εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ αἰοιδίμου δεσπότου καὶ πενθεροῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἰωάννου ἐκείνου ἢ εἰς τοῦ θείου μου τοῦ Ἀγγέλου ἀνεφάνη ὅτι ἀπεσπάσθη τι ἀπὸ τῆς μονῆς ἀλλὰ κατέχευε τὰ τοιαῦτα κηπουροτοπία καὶ ἐνέμετο καθὼς καὶ μέχρι τοῦ νῦν κατέχει αὐτά»¹⁾.

Εἶχε λοιπὸν πρὸ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς Συμεὼν κατὰ τὴν ἱστορικὴν ταύτην ἀνασκόπῃσιν χρυσόβουλλα ἢ προσταγμάτων καὶ δὴ :

1) χρυσόβουλλον «τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως τοῦ Παλαιολόγου ἐκείνου» ὅστις πάντως εἶναι Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ Γ' βασιλεύσας 1328-1341, διότι, ὡς ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Συμεὼν δῆλον, ἡ ἀνασκόπῃσις γίνεται ἀναδρομικῶς ἐκ τῶν χρονολογικῶς τελευταίων ἐπὶ τὰ ἀπώτερα. Ἄλλο δὲ εἶναι τὸ χρυσόβουλλον τοῦτο Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου Γ' ὑπὲρ τῆς μονῆς ἁγ. Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων τὸ μνημονευόμενον ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ τοῦ Συμεὼν, ἀπὸ τὸ σωζόμενον σήμερον,²⁾ ἔτους 1336, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως ἀπολυθὲν καὶ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς μονῆς Ζαβλαντίων³⁾.

¹⁾ Περιοδ. Βυζαντίς τόμ. Β', 75, 39 ἔ.

²⁾ Ἐδημοσιεύθη ἐν *Πορφυρίου Οὐσπένσκη*, Περιήγησις εἰς τὰ τῶν Μετεώρων... μοναστήρια. Πετρούπολις 1896, σ. 482 ἔ. καὶ πληρέστερον ὑπὸ *Βέη*, ἐν Βυζαντίδι τόμ. Β', 55 ἔ.

³⁾ Ἰδὲ Βυζαντίδος τόμ. Β', 58, 30 ἔ.

2) Πρόσταγμα πάντως, «τοῦ αἰοιδίμου δεσπότητος καὶ πενθεροῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἰωάννου ἐκείνου.» Οὗτος εἶναι ὁ δεσπότης Ἠπειροῦ Ἰωάννης Β΄ Ὀρσίνης (1323-1335) πενθερὸς δὲ τοῦ Σέρβου βασιλέως Συμεῶν Οὐρσεση, ὅστις συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα ἐκείνου Θωμαΐδα ἐκ πολιτικῶν ὑπολογισμῶν ¹⁾.

3) Πρόσταγμα πάντως, «τοῦ θείου μου τοῦ Ἀγγέλου». Οὗτος ὁ Ἀγγελος ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Συμεῶν χαρακτηριζόμενος ὡς θεῖός του εἶναι ὁ Ἰωάννης Β΄ Ἀγγελος τῶν Νέων Πατρῶν (1303-1318). Διότι ὁ μὲν βασιλεὺς Συμεῶν εἶναι υἱὸς Στεφάνου Οὐρὸς τοῦ Γ΄ καὶ Μαρίας Παλαιολογίνης διαεγγόνης Μιχαὴλ Η΄ Παλαιολόγου τοῦ ἐπανακτησαμένου τὴν Κ)πολιν, ὁ δὲ δυνάστης τῶν Νέων Πατρῶν Ἰωάννης Β΄ Ἀγγελος συνεζεύχθη Εἰρήνην νόθον θυγατέρα τοῦ Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου ²⁾.

Ὡστε κατὰ τὸ χρυσόβουλλον τοῦ Συμεῶν ὁ Ἰωάννης Β΄ τῶν Νέων Πατρῶν οὐδὲν ἀπέσπασέ ποτε ἀπὸ τῆς μονῆς Ζαβλαντίων, ἄρα ὁ κατὰ τὸ προγενέστερον χρυσόβουλλον Στεφάνου Λουσάν ἀποσπάσας τὸ χωρίον τῶν Ζαβλαντίων ἀπὸ τῆς μονῆς δὲν εἶναι Ἰωάννης ὁ Β΄, ἀλλ' ὁ ἕτερος Ἰωάννης ὁ νόθος ὁ σεβαστοκράτωρ. Οὕτως ἐπιστώθη ὅτι ἡ Δυτ. Θεσσαλία ἐν ἣ περιλαμβάνεται ἡ περὶ τὰ Τρίκκαλα χώρα, καθ' ἣ παραδίδει ὁ ἱστορικὸς Γρηγοράς, ὑπήγετο εἰς τὸ κράτος τῶν ἐξ Ὑπάτης Ἀγγέλων ἤδη ἀπὸ Ἰωάννου Α΄ τοῦ νόθου καὶ ἐξῆς μέχρις Ἰωάννου Β΄.

6) ἐπικυριαρχία τοῦ ἐν Κων/πόλει βασιλέως.

Ἐνταῦθα δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ ἐπισυνάψωμεν εἰδησιν περὶ τῆς δυναστείας τοῦ ἐξ Ὑπάτης Ἰωάννου Α΄ μὴ χρησιμοποιηθεῖσαν μέχρι τοῦδε. Ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀρχὴ Ἰωάννου τοῦ Α΄ ἀνεγνώριζε ἐπὶ τῶν χωρῶν ὧν ἤρχε, ἐν αἷς ὡς εἶδομεν συμπεριελαμβάνετο καὶ ἡ Δυτ. Θεσσαλία, τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμετέρου βασιλέως. Τοῦτο ἐξάγω ἐκ χρυσοβούλλου Ἀνδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου ἔτους 1289, περὶ οὗ κατωτέρω πλείονα, ὅπερ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1204 ἐπελθοῦσαν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μνημονεύει τὰ ἐξῆς: ³⁾ «Τότε δὴ ἐν τῇ κινήσει τῶν πραγμάτων ἐκείνη, ἣ τὰ δυσχερῆ ἐπλέονασε, τότε πρὸς πολλοὺς πολλὰ τῶν τῆς ἀρχῆς μεταπέπτωκε καὶ ἔτι δὴ εἰς τὸ

¹⁾ Ἰδὲ κατωτ. πβ. Ἑλληνομνήμων, σύμμικτα ἑλληνικά, τόμ. 1, 492.

²⁾ Ἑλληνομνήμων 1, 492. *Jireček*, Geschichte der Serben 1,360.

³⁾ Δελτ. Ἱστορ. ἑταιρ. τόμ. 4,117 πβ. *Miklosich-Müller* Acta et Diplomata τόμ. 4,330: καὶ μᾶλλον ὅσοι τῆς περὶ τὴν ἡμετέραν βασιλείαν εὐνοίας ἄμα καὶ πίστεως ἠρτῆνται (ἔτ. 1272).

παρὸν πόλεων τινὲς καὶ χωρῶν ἔστιν οἷς τῶν τότε κατασχόντων ὡς εἰς ἰδιάζουσάν τινα τὴν δεσποτείαν κατέχονται· ἀλλ' ὑποκύπτουσι τῷ ἡμέτερῳ κράτει καὶ τὴν ὑποταγὴν δικαίως ἀσπάζονται.» Μεταξὺ τῶν «τότε κατασχόντων» χώρας ἀνηκούσας εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος ἀναγνωριζόντων δὲ τὴν ἐπικυριαχίαν τοῦ ἐν Κων)πόλει βασιλέως ἦτο καὶ ὁ Ἕλλην δυνάστης Νέων Πατρῶν Ἰωάννης Α', διότι θητῶς μνημονεύεται ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ ὅτι ἡ σεβαστοκράτειρα σύζυγος αὐτοῦ Κομνηνὴ ἢ Δούκαινα ἐξήτησε νὰ ἐπικυρωθῶσιν αἱ εἰς τὴν μονὴν Παναγίας τῆς Ἐλεούσης τῆς παρὰ τὸ Φανάριον τῆς Δυτ. Θεσσαλίας δωρεαὶ αὐτῆς διὰ χρυσοβούλλου Ἀνδρονίκου Β'. Ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπικυριαχία τῆς ἐν Κ)πόλει βασιλείας θὰ ἦτο ὅλως φιλή ἄνευ πολιτικῆς ἄλλης σημασίας ἡμεῖς τοῦλάχιστον δὲν ἀμφιβάλλομεν, ἀφοῦ ἐπανειλημμένως Ἰωάννης ὁ Α' ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὴν ἐν Κ)πόλει βασιλείαν, ὡς εἶναι ἤδη γνωστόν. Ὅτι δὲ δὲν παρετάθη ἡ τοιαύτη ἐπικυριαχία καὶ ἐπὶ Ἰωάννου Β' ἰδὲ κατωτέρω.

γ') διοικήσεις τῆς Θεσσαλίας.

Ἄλλὰ καὶ τῆς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Β' (1303—1318) διοικήσεως τῆς Δυτ. Θεσσαλίας ἔννοιαν λαμβάνομεν ἐκ τοῦ αὐτοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Συμεῶν Οὐρεση. Αὕτη δηλ. διακριτέα εἰς δύο περιόδους. Εἰς τὴν πρώτην καθ' ἣν ὁ Ἰωάννης ὡς ἀνήλικος ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου του Γουίδωνος Β' δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ καθ' ἣν ἡ διοίκησις τῆς Θεσσαλίας διεργουθμίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Γουίδωνος,¹⁾ καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἀπὸ τοῦ 1315 ἔ. ἀφ' ὅτου διὰ τοῦ γάμου του μετὰ τῆς θυγατρὸς Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου ἤρχε μᾶλλον ὡς ὑποτελῆς τοῦ ἐν Κ)πόλει βασιλέως.²⁾ Ἀντιγράφομεν ἐνταῦθα ὅλον τὸ σχετικὸν χωρίον ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ Συμεῶν³⁾.

Ἐτι τε ἀνέφερον οἱ τιμώτατοι μοναχοὶ ὅτι ἀνθρωπὸς τις Γεώργιος Βαλασαῦς, ὁ τῆς Γραμματικίσεως λεγόμενος, δντινα εἶχεν ἡ τοιαύτη χώρα τῶν Τρικκάλων εἰδήμονα τῶν πραγμάτων καὶ τοποδείκτην εἰς ἅπαντα, ἐπὶ τε ἀμπελίοις καὶ χωραφίοις καὶ ἐτέροις τισίν, ἐξεῖπε πρὸς τε τοὺς μοναχοὺς τῆς μονῆς καὶ πρὸς ἄλλους ὅτι ἐγὼ εἰμι γέρον ἀνθρωπος καὶ ἐξεύρω τόπον τῆς μονῆς, ὃν στερεῖται καὶ δι' ὃ οὐδὲν ὠμολόγησα τσῆτον ἐννοιάζομαι ὅτι θέλω ὑπάγειν εἰς τὴν κόλασιν. Ἀκούσαντες δὲ τοῦτο οἱ μοναχοὶ

¹⁾ *Hopf*, "Ενθ. ἄνωτ. 85,360. *Μίλλερ*, *Λάμπρου*· Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι 1,284 ἔ.

²⁾ *Hopf*, "Ενθ. ἄνωτ. 85,421.

³⁾ *Περιοδ. Βυζαντίς* τόμ. Β', 77,61 ἔ.

ἀνέδραμον καὶ ἐξεῖπον τὸ περὶ τούτου πρὸς τὸν θεῖον τῆς βασιλείας μου τὸν Ἄγγελον ἐπεῖνον. Καὶ διωρισάτο τὸν εἰς κεφαλὴν τῆς χώρας εὐρισκόμενον κύριον Μανουὴλ τὸν διοικητὴν ὡς ἵνα ἐπάρῃ καὶ ἑτέρους καὶ ἀπέλθῃ κατὰ τὸν τόπον ὃν μέλλει ἐπιδειξάει ὁ δηλωθεὶς ἄνθρωπος. Ἄπῃρην σὺν μεθ' ἑαυτοῦ τὸν πανευγενέστατον κύριον Ἰωάννην τὸν Ἀρχοντίτζην καὶ τὸν εἰς δούκαν τῆς χώρας εὐρισκόμενον Γεώργιον τὸν Ἀνδρίτζαν καὶ ἑτέρους τῆς χώρας τοὺς παρατυχόντας καὶ ἀπῆλθον καὶ ἐκχώρισαν τὸν τόπον ὃν ἔδειξεν ὁ ῥηθεὶς ἄνθρωπος. Διωρίσατο δὲ καὶ ὁ Ἄγγελος τὸν ὃν εἶχεν εἰς ἀπογραφικὴν κατάστασιν τῆς χώρας αὐτοῦ ἱερέαν καὶ παραδέδωκε καὶ αὐτὸς διὰ γράμματος αὐτοῦ πρὸς τὴν μονὴν τὸν εἰρημένον τόπον.....»

Ἐκ τούτου λοιπὸν τοῦ χωρίου συνάγομεν τὰ ἑξῆς. Τὴν διοίκησιν «τῆς χώρας,» ἦτοι τῆς Θεσσαλίας (ἀπὸ τῆς Πίνδου καὶ ἐντεῦθεν πρὸς ἀνατολὰς, μέχρι τίνος σημείου ἀγνοοῦμεν) εὐρίσκομεν ἐπὶ Ἰωάννου Β' ἐν πλήρει βυζαντιακῇ ἑλληνικῇ ἐκφάνσει. Ῥητῶς ἀναγραφόμενα εὐρίσκομεν τὰ ἑξῆς βυζαντινὰ ἀξιώματα, τὴν κεφαλὴν, τὸν διοικητὴν, τὸν δούκα, τὸν ἀπογραφέα. Ὁ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις «εἰς κεφαλὴν» τῆς χώρας ἀναδεδειγμένος «κύρις Μανουὴλ» εὐθὺς ἐν ἀρχῇ φαίνεται ἀμφίβολον ἀννοητέος ὡς ἀπλῆ κεφαλὴ, ἢ περιέχουσα κεφαλὴ, ἀφοῦ, ὡς κατωτέρω διὰ πλείονων ἐκτίθεται, ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ἢ διοικητικῆ ἱεραρχία περιελάμβανε δύο βαθμοὺς ἀρχῶν κεφαλὴ καλουμένων, τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν περιέχουσαν κεφαλὴν. Ὁ παρεπόμενος ὅμως προσδιορισμὸς τῆς χώρας (εἰς κεφαλὴν τῆς χώρας) δεικνύει, νομίζομεν, ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀνωτάτης διοικητικῆς βαθμίδος, τῆς περιεχούσης κεφαλῆς, ἦτοι τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ Θεσσαλίας, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον. Εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ ἡμῶν τούτου φέρομεν χωρίον ἐκ χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Σ' τοῦ Καντακουζηνοῦ, μὴ σωζομένου μὲν σήμερον, οὗ μνεῖαν ὁμῶς ἔχομεν ἐν Καντακουζ. Bonn. Β' 319,23 ἔ.

«Προστάσει καὶ θεσπίζει καὶ διορίζεται εἶναι τὸν διαληφθέντα περιπόθητον αὐτάδελφον τῆς βασιλείας μου κύριον Ἰωάννην τὸν Ἄγγελον εἰς κεφαλὴν τῶν κάστρων καὶ χωρῶν Βλαχίας ἐφ' ὄρω τῆς ζωῆς αὐτοῦ». Ὁ ἐνταῦθα Ἰωάννης Ἄγγελος, ὡς ἠνωστόν, ἦτο γενικὸς διοικητὴς τῆς Θεσσαλίας (ιδ. κατωτ.). Ἔτι ἰδὲ τὸ κατωτέρω μνημονευόμενον χρυσοβούλλον Μιχαὴλ Θ' Παλαιολόγου ἔτους 1318.

Ὁ ἡμέτερος κύρις Μανουὴλ, περιέχουσα κεφαλὴ τῆς Θεσσαλίας, φέρει τὸ παρεπίθετον διοικητῆς. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἔφερε, φαίνεται, πρὶν προαχθῆ εἰς κεφαλὴν. Τί δ' εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦτο; Ἐκ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔχομεν μνεῖαν τοῦ αὐλικοῦ ἀξιωματοῦ μέγας διοικητῆς, μνημονευομένου καὶ παρὰ Κωδινῶ de offic. οἶον ἐν Β' 91,22 ἔ. «Γλαβᾶν τὸν μέ-

γαν διοικητὴν πέμψας κατὰ τάχος πρὸς αὐτὴν (τὴν βασιλίδα Ξένην)». Τὸ ἐνταῦθα *διοικητὴς* ἰσοῦται τῷ *μέγας διοικητὴς*, ἢ ὁ Μανουὴλ προὔπηρξε «τῶν δημοσίων φόρων *διοικητὴς*» ἦτοι ἄρχων «ἐπὶ συλλογὴν τῶν δημοσίων φόρων»; Ἐκ τοῦ ἡμετέρου χρυσοβούλλου δὲν δυνάμεθα νὰ διαγνώσωμεν τοῦτο.

Περὶ δὲ τοῦ δουκός, ἐπειδὴ ἐν τῷ χρυσοβούλλῳ καλεῖται «δούξ τῆς χώρας», πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ Γεώργιος Ἀνδρόιτζας εἶχε τὸ ἀξίωμα τῶν κατ' ἐπαρχίας δουκῶν, τῶν ἄλλως λεγομένων *μοιράρχων*, ἦτοι χιλιάρχων, ἀρχηγῶν σώματος χιλίων στρατιωτῶν. Ἀπογραφεὺς δ' εἶναι ὁ ἐπὶ τῶν φόρων.

δ') *δυναστεία τῶν Γαβριηλοπούλων.*

Ἄλλ' ἐνῶ ταῦτα κατὰ τὰς γνωστὰς πηγὰς ἐπιστοῦντο ὡς πρὸς τὴν Δυτ. Θεσσαλίαν, εἶδηρί τις γνωσθεῖσα ἐξ ὀρκωμοτικοῦ γραμματος δημοσιευθέντος τὸ πρῶτον ὑπὸ Heuzey τῷ 1876 ἐν *Mission Arch. de Macédoine* ἀντιμάχεται σφόδρα πρὸς τὴν κατὰ τὰ ἀνωτέρω γνωσθεῖσαν ἱστορίαν τῆς Δυτ. Θεσσαλίας. Διότι ἐκ τοῦ γραμματος ἐκείνου ἔγεινε γνωστὸν ὅτι λήγοντος τοῦ ἰγ' αἰῶνος, ἐν ἔτει 1295 αὐθέντευεν μέρους τῆς Δυτ. Θεσσαλίας ὁ Ἕλλην Μιχαὴλ Γαβριηλόπουλος. Ἐπειδὴ δὲ μέχρι τοῦδε οὐδεμία οὔτε παρατήρησις τῶν ἀντιμαχομένων τούτων εἰδήσεων οὔτε ἐρμηνεῖα ἐδόθη, σκόπιμον θεωροῦμεν νὰ μελετήσωμεν τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα.

Τῶν νεωτέρων ἱστοριοδιφῶν ὁ Horpf,¹⁾ ὃν ἠκολούθησαν ὁ K. Παπαρηγόπουλος,²⁾ ὁ N. Γεωργιάδης,³⁾ ὁ T. Νεροῦτσος⁴⁾ καὶ ὁ W. Miller,⁵⁾ δέχονται ὅτι ὁ Ἰωάννης Α' Νέων Πατρῶν ἀπεβίωσε τῷ 1296. Ἐν τούτοις προσάγω ἐνταῦθα ἄλλην ἱστορικὴν πηγὴν, ἐξ ἧς καταφαίνεται ὅτι οὗτος εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τοῦ 1289. Τοῦτο εἶναι τὸ χρυσόβουλλον ἐπὶ περγαμενῆς, ἄγνωστον τῷ Horpf, ὡς ἐκδοθὲν τῷ 1883 ἐν Δελτ. τῆς Ἰστ. Ἐταιρ. τόμ. 1, 113 ἐ., τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου, ἔτους 1289 μ. Χρ., ἀπολυθὲν κατὰ μῆνα Μάρτιον ὑπὲρ τῆς παρὰ τὸ Φανάριον τῆς Δυτ. Θεσσαλίας μονῆς Παναγίας τῆς Ἑλεούσης⁶⁾. Κτήματα

¹⁾ Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 85, 355.

²⁾ Ἰστορία Ἑλλην. Ἐθν. τόμ. 5 (ἐκδ. δ') 166.

³⁾ Θεσσαλία, Ἀθῆναι 1880 σ. 133.

⁴⁾ Δελτ. Ἐθν. Ἐτ. τόμ. 4, 117 λέγει (καθ' ἀπλῆν εἰκασίαν) ὅτι Ἰωάννης ὁ νόθος παρητήθη οἰκειοθελῶς τῷ 1295.

⁵⁾ Ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. 1, 283.

⁶⁾ Δελτ. Ἰστορ. Ἐθν. Ἐτ. τόμ. 1, 113 ἐ. *Miklosich-Miller*, Act. et Diplom. 2, 253-6, *Οὐσπένοκη*, Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 485.

δηλ. ἀφιερωθέντα εἰς τὴν μονὴν ταύτην ὑπὸ τῆς Κομνηνῆς τῆς Δούκαινας συζύγου τοῦ σεβαστοκράτορος Νέων Πατρῶν Ἰωάννου Α', ἣτις καὶ ἴδουσε τὴν μονὴν ταύτην, καταχυροῦνται διὰ τοῦ χρυσοβούλλου τούτου.

Ἐν αὐτῷ λοιπὸν μνημονεύεται ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης Α' τῶν Νέων Πατρῶν διὰ τῶν ἐξῆς: «Ἡ μὲν τοι τῷ περιποθίῳ συμπενήθῳ τῆς βασιλείας μου τῷ σεβαστοκράτορι ἐκείνῳ Κομνηνῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Δούκα κατὰ κόσμον χρηματίσασα σύζυγος εἶτα τὸν μοναδικὸν ζυγὸν ὑπόδυσσα Κομνηνῆ κυρὰ Ὑπομονή ἢ Δούκαινα...διαπέμπεται...¹⁾»

Ὅτι ὁ ἡμέτερος σεβαστοκράτωρ καλεῖται συμπένθερος Ἀνδρονίκου τοῦ Β' οὐδὲν παράδοξον, ἀφοῦ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου Ἀνδρόνικος Ταρχανειώτης εἶχε συζευχθῆ τὴν θυγατέρα τοῦ σεβαστοκράτορος.²⁾ Ὅτι δὲ κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπολύσεως τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου δὲν ἔζη πλέον ὁ σεβαστοκράτωρ, γίνεται δῆλον ἐκ τῆς φράσεως «τῷ σεβαστοκράτορι ἐκείνῳ», γινομένης πάντοτε τῆς ἀντωνυμ. ἐκεῖνος χρήσεως ἐπὶ τεθνεώτων, ὁσάκις δὲν εἶναι δεικτική, ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς ἐγγράφοις³⁾.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ σεβαστοκράτειρα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Α' τῶν Νέων Πατρῶν εἰσηλθεν εἰς τὴν θπ' αὐτῆς ἀνεγερθεῖσαν μονὴν Παναγίας τῆς Ἐλεούσης.

Εἰς τὴν σαφήνειαν τῶν λόγων τοῦ χρυσοβούλλου τούτου οὐδεμία ἐπιτρέπεται δυσπιστία. Ἀσφαλῶς λοιπὸν ὁ Ἰωάννης Α' τῶν Νέων Πατρῶν εἶχεν ἀποθάνει πρὸ τοῦ 1289. Ὑποστηρίζεται τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Παχυμέρους⁴⁾.

«Ἄλλὰ φθάνει καὶ ὁ ἐν δύσει δεσπότης ὁ ἐξ Ἀγγέλων Νικηφόρος τελευτήσας τὸν βίον...καὶ ἡ (δέσποινα)... Ἄννα...ἐκποδῶν γεγονότος καὶ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου τὰς ἐπιτροπὰς τῶν τε παιδῶν καὶ τῆς τοπαρχίας ἔχουσα, τοὺς τοῦ Ἰωάννου παιδὰς δύο, τὸν Δούκαν τε καὶ τὸν Ἄγγελον.. γυνὴ ἀπόλεμος φύσει ἄνδρας καὶ πολέμοις ἐσχολακότας ἐκτόπως ὑπώπτευε καὶ περὶ τοῖς παισὶ καὶ τῇ ἀρχῇ ἔδεδόικει.»

Παρακατιῶν ὁ Παχυμέρης διηγεῖται πῶς ἡ δέσποινα Ἄννα εὐρεθεῖσα εἰς τὴν δυσχέρειαν ταύτην ζητεῖ νὰ νυμφεύσῃ τὴν θυγατέρα της Θάμαρ μετὰ τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου εἰς ὃν ὑπόσχεται νὰ παραδώσῃ τὴν Ἠπειρον. Ἐνεκα ὅμως ἐκκλησια-

¹⁾ Δελτ. Ἱστορ. Ἑταιρ. 1,117 ἔ.

²⁾ Παχυμέρ. Α' 308, 14 ἔ. πβ. Μίλλερ-Λάμπρον αὐτόθι 1,192.

³⁾ Ἴδὲ προχειρῶς ἀνωτέρω σ. 140, περιοδ. Βυζαντιδὸς Β' 22-25,9-36,2-76,50.

⁴⁾ Β' σ. 200, 17 ἔ.

στικῶν λόγων θεωρηθέντος τοῦ συνοικεσίου τούτου ἀπραγματοποιήτου ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος στρέφεται πρὸς Αἰκατερίνην Κουρτεναίη ψιλῶ τίτλῳ αὐτοκράτειραν Κ)πόλεως καὶ κατὰ τὰ *Registri Angioinini*¹⁾ τῷ 1290 ἀποστέλλει πρεσβείαν εἰς Νεάπολιν ὅπως διαπραγματευθῆ τὸν γάμον τοῦτον.

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Παχυμέρους φαίνεται ὅτι τὸ χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τοῦ θανάτου τῶν δύο ἀδελφῶν Νικηφόρου Ἀγγέλου καὶ Ἰωάννου Α' Νέων Πατρῶν δὲν ὑπῆρξε μακρόν· δὲν διακρίνομεν μὲν πότερος ἀπέθανε πρῶτος, ἂν καὶ ὁ *Horf* δέχεται τὸν Ἰωάννην ὡς προηγηθέντα, πάντως ὅμως ὁ εἰς ἀπέθανε μικρὸν μετὰ τὸν ἄλλον. Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ Νικηφόρος Ἀγγελος θ' ἀπεβίωσε πρὸ τοῦ 1290. Ὁ *Horf* ὅμως στηριχθεὶς ἐπὶ ἀρχαιακῶν εὐρωπαϊκῶν πηγῶν καθ' ἃς ἔζη ἀκόμη τῷ 1296 ὁ δεσπότης Νικηφόρος²⁾ δὲν ἀποδέχεται τὴν κατὰ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Παχυμέρους χρονολογίαν τοῦ θανάτου τοῦ Νικηφόρου τῷ 1290. Ἡ ὑπὸ τοῦ *Horf* χρονολόγησις τοῦ θανάτου τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου Α' θὰ ἐστηρίχθῃ ἐπὶ τοῦ Παχυμέρους τοῦ παραστήσαντος σχεδὸν συγχρόνως τελευτήσαντας τοὺς δύο ἀδελφούς· διὰ τοῦτο λοιπὸν ὁ *Horf* καὶ τοῦ Ἰωάννου Α' τὸν θάνατον θέτει εἰς τὸ ἔτος 1296.

Ἄφοῦ ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Ἰωάννης Α' πρὸ τοῦ 1289 εἶχεν ἀποθάνει ἐξηγεῖται εὐκόλως ἡ εἴδησις τοῦ ὀρκωμοτικοῦ γράμματος περὶ δυναστείας ἐν τῇ Δυτ. Θεσσαλίᾳ τοῦ Μιχ. Γαβριηλοπούλου κατὰ τὸ 1295.³⁾ Διότι ἐκ τῶν τριῶν υἱῶν τοῦ Ἰωάννου Α', Μιχαήλ, Κωνσταντίνου καὶ Ἀγγέλου, ὁ μὲν πρῶτος διὰ δόλου εἶχε παραδοθῆ ὑπὸ τῆς δεσποίνης Ἄννης τῆς Ἡπειροῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικον Β' τὸν Παλαιολόγον,⁴⁾ τοὺς δ' ἑτέρους δύο βλέπομεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς των ὡς ἰσοτίμους μνημονευομένους,⁵⁾ ὅπερ παρέχει τὸ ἐνδόσιμον νὰ εἰκάζωμεν ὅτι ἔριδες μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν περὶ διαδοχῆς τοῦ πατρὸς, προτοῦ ὀρι-

¹⁾ Ἀριθ. 58 φ. 280β παρὰ *Horf*, Ἔνθ. ἀνωτ. τόμ. 85,334.

²⁾ *Registri Angioinini* ἀριθ. 74 φ. 88, ἀριθ. 75 φ. 195β ἀριθ. 77 φ. 136, παρὰ *Horf*, Ἔνθ. ἀνωτ. 85,355.

³⁾ Ἐννοεῖται ὅτι τὰ γεγονότα τῆς στρατείας τῶν υἱῶν Ἰωάννου Α' ἐν ἔτει 1295 κατὰ τῆς Ἡπειροῦ, ἃ μνημονεύει ὁ *Horf*, Ἔνθ. ἀνωτ. 85,355, θὰ ἔλαβον χώραν μετὰ τὸν θάνατον Ἰωάννου Α' καὶ οὐχὶ ζῶντος ἔτι αὐτοῦ, ὡς δέχεται ὁ *Horf*, Ἔνθ. ἀνωτ., ὁ *Müller-Lämpros* 1, 261.

⁴⁾ *Παχυμέρους* Β' 201, 4 ἔ.

⁵⁾ Ἦτοι ἀμφοτέρωτεροι καλοῦνται σεβαστοκράτορες. Περὶ τῆς ἀπονομῆς ὑπὸ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλέως τοῖς Ἀγγέλοις τῆς Ὑπάτης τοῦ ἀξιώματος τοῦ σεβαστοκράτορος ἰδὲ *Παχυμέρους* Α' 308,17 ἔ. Ἴδὲ καὶ παρὰ *Κωδινῶ* ἐκδ. Bonn σ. 175 τὰς σημειώσεις τῶν *Gretser* καὶ *Goar*. *Παχυμέρ.* Β' σ. 206,14 ἔ. *Horf*, Ἔνθ. ἀνωτ. 85,355

στικῶς ἀνακηρυχθῆ ὁ Κωνσταντῖνος διάδοχος, ἢ περὶ διανομῆς τῆς ἀρχῆς, δὲν ἔλειψαν. Τοῦτο δὲ θὰ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Μιχ. Γαβριηλόπουλον νάρπασή τιμῆμα τῆς Δυτ. Θεσσαλίας ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Ἀγγέλων τῆς Ὑπάτης. Γεννᾶται δὲ ἤδη τὸ ζήτημα πότε ἤρχισεν ἡ δυναστεία τοῦ Γαβριηλοπούλου καὶ μέχρι τίνος σημείου ἐξετείνετο τοπικῶς ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Γαβριηλοπούλου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου Α΄, ἀπὸ τοῦ 1289 ἔ. βεβαίως θὰ ἦτο καταλληλοτάτη, ἀλλὰ δὲν ἐξηγεῖται εὐκόλως πῶς οἱ δύο ἀδελφοὶ Ἀγγελοὶ τῶν Νέων Πατρῶν οἱ «πολέμοις ἐσχολακότες» ἦτο δυνατόν ποτε νὰ φήσωσιν ἄνευ ἀντιστάσεως νὰ γείνη ἡ Δυτ. Θεσσαλία λεία εὐκόλος τοῦ Γαβριηλοπούλου ἢ πῶς ἦτο δυνατόν, καὶ ἂν ὑποτεθῆ ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τοῦ τελευταίου τούτου ἦτο μεγίστη, τῷ 1295 οἱ δύο ἀδελφοὶ σεβαστοκράτορες νὰ ἐπεχειροῦν τὴν κατὰ τῆς Ἡπείρου ἐκστρατείαν αὐτῶν,¹⁾ ἀφίνοντες ὄπισθεν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ πολέμιον τόσῳ ἐπικίνδυνον καὶ τόσῳ ἰσχυρόν, τὸν Γαβριηλόπουλον! Διὰ τοῦτο εἰκάζω ὅτι ὁ Γαβριηλόπουλος μόνον ἐπωφελήθεις τῆς ἀπουσίας τῶν Ἀγγέλων κατὰ τὸ 1295 εἰς τὴν ἔκδημον ἐκείνην ἐκστρατείαν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Δυτ. Θεσσαλίαν. Ἡ εἰκασία μου δὲ αὕτη ὑποστηρίζεται καὶ ἐκ τῆς ἐξῆς παρατηρήσεως. Ὁ Μιχαὴλ Γαβριηλόπουλος δὲν φαίνεται ἐπὶ πολὺν χρόνον ἔτι ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὴν ἀρχὴν ἐν τῇ Δυτ. Θεσσαλίᾳ. Διότι τῷ 1304, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σεβαστοκράτορος Κωνσταντίνου, ἡ φιλόδοξος δέσποινα Ἄννα κατέλαβε τὸ Φανάριον φρούριον ἀνήκον τέως εἰς τὸν Γαβριηλόπουλον.²⁾ Ὁ δὲ ἐπιτροπεύων κατὰ τὴν διαθήκην τοῦ θανόντος σεβαστοκράτορος τὸν ἀνήλικον υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου δοῦξ τῶν Ἀθηνῶν Γουίδων ὁ Β΄ ἐκάλεσε τοὺς ὑποτελεῖς αὐτοῦ καὶ φίλους εἰς ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἄννης, ἣτις ἠναγκάσθη καὶ τὸ φρούριον νὰ ποδώσῃ καὶ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν νὰ πληρώσῃ.³⁾ Περὶ Γαβριηλοπούλου οὐδεμία εἰς ὅλα ταῦτα γίνεται μνεῖα. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀπίθανον ὅτι οἱ ἀδελφοὶ σεβαστοκράτορες Κωνσταντῖνος καὶ Ἀγγελος ἅμα τῷ 1295 ἐπανελθόντες ἐκ τῆς εἰς Ἡπειρον στρατείας ἐπανεκέτησαν τὰς ἀποσπασθείσας χώρας τῆς Δυτ. Θεσσαλίας ὑπὸ Γαβριηλοπούλου. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἢ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀρχὴ τοῦ Μιχ. Γαβριηλοπούλου πρέπει νὰ τεθῆ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1295-1296.

¹⁾ Ἀς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸ ζήτημα τῆς τοπικῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ

¹⁾ *Horf*, Αὐτόθι 85, 355 *Μίλλερ-Λάμπρον*, Αὐτόθι 1,261.

²⁾ *Horf*, Αὐτόθι 85,361, *Μίλλερ-Λάμπρον*, Αὐτόθι 1,285.

³⁾ *Μάλλερ-Λάμπρον*, Αὐτόθι.

Γαβριηλοπούλου. Ἐκ τοῦ εἰρημένου ὀρκωμοτικοῦ γραμματος βεβαιοῦται μόνον ὅτι τὸ φρούριον τῆς Δυτ. Θεσσαλίας Φανάριον ὑπήχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Γαβριηλοπούλου. Ἐξω τοῦ Φαναρίου τίνα ἄλλα φρούρια καὶ πόλεις ἀνῆκον εἰς τὸν αὐτόν; Δὲν γινώσκομεν μέχρι σήμερον. Καιρὸς ὅμως εἶναι ἐνταῦθα νὰ συνάψωμεν τὸ περὶ τοῦ ἐτέρου Στεφάνου Γαβριηλοπούλου ζήτημα.

Ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ Καντακουζηνοῦ ἐγινώσκομεν ὅτι ὀλίγω βραδύτερον ἐδέσποζεν ἐν ὄρισμένη περιοχῇ τῆς Θεσσαλίας ὁ Ἕλληνας Στέφανος Γαβριηλόπουλος. Ἡ ἀρχὴ τοῦ Στεφάνου ἐξετείνεται εἰς τὴν ὄμορον «τῇ Βοιωτιά» Θεσσαλίαν. Γινώσκομεν δ' ὅτι Βοιωτία ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ἢ κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀξιῶ ποταμοῦ Μακεδονία, ὀνομαστικῶς δὲ ἀναγράφει ὁ Καντακουζηνὸς πόλεις τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ τοὺς Σταγούς, τὰ Τρικκαλα, τὸ Φανάριον, τὸ Δαμάσιον καὶ τὴν Ἐλασσῶνα. Ἐνῶ τὸ Λυκόστομον, τὸ Καστρίον καὶ ὁ σημερινὸς Βόλος ἦσαν ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς Στεφάνου. Οὕτω δέον νὰ ἐρμηνευθῇ τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Καντακουζηνοῦ Α' 473,21 ἐ. περὶ οὗ κατωτέρω. Ὁ δὲ Horf παρερμηνεύων τοῦτο τὸ χωρίον, συνδυάζων δ' αὐτὸ πρὸς ἕτερον εἶδησιν ἔτους 1325 τοῦ ἱστορικοῦ Μαρίνου Σανούδου περιπίπτει εἰς διπλοῦν σφάλμα· ἀφ' ἑνὸς μὲν δέχεται ὅτι ὁ ἡμέτερος Στέφανος ἦτο κυρίαρχος μεγάλου μέρους τῆς Θεσσαλίας, «ἔτι δὲ τοῦ Καστρίου καὶ Λυκοστομίου (τῶν ἐν Φωκίδι κειμένων)», ἀφ' ἑτέρου δὲ θεωρεῖ τὸν Στέφανον ὡς τὸν τελευταῖον Ἕλληνα δυνάστην ἐν Φωκίδι ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Μελισσηῶν. Τὸ παρερμηνευθὲν χωρίον τοῦ ἱστορικοῦ Σανούδου ἔχει ὧδε.

Est etiam quidam graecus tertius qui vocatur Milissino qui tenet castrum del Castri et de Lyconia. Ὅτι τὸ Καστρίν τοῦ Σανούδου καὶ τὰ Λυκόνια ταῦτιστά ἐστὶν πρὸς τὸ σημερινὸν Καστρί τοῦ νῦν δήμου Κασθαναίας καὶ τὰ Λεχώνια τοῦ Βόλου ὑπέδειξε πρῶτον ὁ Νερούτσος ¹⁾. Δὲν πρόκειται λοιπὸν παρὰ Σανούδου περὶ δυνάστου τοῦ Καστρίου καὶ τῆς Λυκωρείας τῆς Φωκίδος ἀλλὰ περὶ δυνάστου ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Μελισσηῶν ἐν τῇ Θεσσαλικῇ Μαγνησίᾳ. Τὸ χωρίον τοῦ Σανούδου, καθ' ἡμᾶς, ἐὰν ἐρμηνεύσωμεν ὀρθῶς τὸν Καντακουζηνόν Α' 473, 21 ἐ. ταῦτιστέον πρὸς τὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μὲν Καντακουζηνὸς μνημονεῖ Γόλον καὶ Καστρίν καὶ Λυκόστομον, ἐνῶ ὁ Σανούδος μόνον Lyconia (=Γόλον) καὶ Καστρίν, παραλείπων τὸ Λυκόστομον, καὶ ὅτι ὁ μὲν Καντακουζηνὸς δὲν μνημονεῖ τὸν δυνάστην τῶν πόλεων τούτων, ἐνῶ ὁ Σανούδος, συμπληρῶν τὴν εἶδησιν, ἀναφέρει ὅτι

¹⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. 4.150 σημ. 3. Ἐνταῦθα ἄλλως ἱστοροῦνται τὰ περὶ Γαβριηλοπούλου.

ἦτο τότε τῷ 1325 εἰς ἓκ τῶν Μελισσηνῶν. Εἰς ὑποστήριξιν τῆς ἐρμηνείας μου ὡς πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν Α' 473,21 ἔ. προσάγω ἑνταῦθα καὶ ἄλλο τεκμήριον.

Ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς Σανουῖδος περὶ τῶν ἐν ἔτει 1325 γεγονότων λέγει: *est quidam graecus qui tenet castrum de Latrichale et Castrorie et plura alia atque terras* ¹⁾. Τὸ *quidam graecus* ἐρμηνεύων ὁ Horpf ἀποδίδει μετ' ἐπιφυλάξεως εἰς Ἰωάννην Ἀγγελον, ²⁾ ὃν πράγματι ἀναφέρει ὁ Καντακουζηνὸς ὡς «Καστορίας ἐπίτροπον» τῷ 1328. ³⁾ Ἀλλὰ ἐπίτροπος πολεῶς τινος ἢ ἐπιτροπεύων τοῦ Καντακουζηνοῦ, ὡς παρατηρήσαμεν, ⁴⁾ εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις εἰς ἃς τὸ μεταχειρίζεται, σημαίνει τὸν στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν διοικητὴν πόλεως τινος διωρισμένον ὑπὸ τῆς κεντρικῆς ἀρχῆς. Κατὰ ταῦτα ὁ Ἰωάννης Ἀγγελος ἦτο Καστορίας μόνον στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς ὑπὸ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου διωρισμένος, ὥστε εἶναι ἀδύνατον ἢ ἔννοια αὕτη νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τ' ἀνωτέρω ὑπὸ Σανουῖδου λεγόμενα ὅστις διὰ τοῦ *tenet* (ὡς καὶ κατωτέρω) νοεῖ δυναστικῶς κατέχοντα τὰ Τρίκαλα, τὴν Καστορίαν καὶ πλεῖστα ἄλλα φρούρια καὶ γαίαις. Μόνον ἔὰν διὰ τοῦ *quidam graecus* νοήσωμεν τὸν Στέφανον Γαβριηλόπουλον καὶ τοῦ Σανουῖδου τὸ χωρίον νοεῖται καλῶς καθ' ἑαυτὸ καὶ ἡ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου τοῦ Καντακουζηνοῦ Α' 473,21 ἔ. ἦν ἀνωτέρω ἐκάμαμεν, ἐνισχύεται. Ἀλλὰ δὲν θάποτελῃ ἀντίφασιν τὸ ὅτι τῷ 1325 ἡ Καστορία φέρεται ὡς ὑπὸ Στεφάνου Γαβριηλοπούλου κατεχομένη, τῷ δὲ 1328 ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου Ἰωάννου Ἀγγέλου;

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τίνιας περιστάσεις ἐγκατεστάθη ἐν Θεσσαλίᾳ ὡς δυνάστης ὁ Στέφανος. Ὁ δούξ δηλ. τῶν Νέων Πατρῶν Ἰωάννης Β' Ἀγγελος, ὃν ἐπετρόπευε μέχρι τοῦ θανάτου του (1308) ὁ δούξ τῶν Ἀθηνῶν Γουῖδων Β' νυμφευθεὶς τῷ 1315 τὴν νόθον θυγατέρα τοῦ Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου Εἰρήνην, ἐκυβέρνησα ὡς ὑποτελεῖς τῶν ἐν Κ/πόλει βασιλέων τὸ δουκάτον τῶν Νέων Πατρῶν,

¹⁾ *Marino Sanuto*, *Secreta fidelium crucis* 4,13,68.

²⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. τόμ. 85,422.

³⁾ Α' 274,15 κ. Α' 273,24 ἔ. Καστορίας δὲ καὶ αὐτῆς ὀχυρωτάτης οὔσης... ὁ Ἀγγελος ἀρχει.

⁴⁾ Οὕτω ἐν Γ' ,116,15 Ἀμφιπόλεως... ὑπὸ Τριβαλῶν κατεχομένης, ἧς ἐπετρόπευε Μπραϊάνης Α', 473,15 Θεσσαλονίκης δὲ ἐπιτροπεύων ἐν τῷ τότε ὑπαρχος ὁ Μονομάχος Β', 190,23 πρὸς μέντοι τὸν ὑπαρχον τὸν Μονομάχον ἐπιτροπεύοντα Θεσσαλίας Β' ,312,5 βασιλεὺς...ἐπέμπε τὸν ἀνεπιθὸν Ἰωάννην Ἀγγελον ἐπίτροπον εἶναι Θετταλίας, καὶ Β', 568, 16-Α', 285,4 - Α', 87,2.

τὴν Μεγάλην Βλαχίαν ἤτοι τὴν Θεσσαλίαν καὶ Καστορίαν.¹⁾ Ἀσθενικὸς τὸ σῶμα ἀπέθανε τῷ 1318 ἄνευ ἀπογόνων, καταλείπων τὰς χώρας αὐτοῦ ἐκτεθειμέναις εἰς διαμελισμόν. Τὸ ἄριστον μέρος τῶν χωρῶν τούτων περιῆλθεν εἰς τὴν Καταλωνικὴν ἑταιρείαν, ἐνῶ οἱ Θεσσαλοὶ ἄρχοντες ἀποφασίζουσι νὰ διανείμωσι μεταξύ των τὴν χώραν.²⁾ Τὴν εὐκαιρίαν ταύτην λοιπὸν εἶναι τὸ πιθανώτερον ὅτι ἔλαβε καὶ ὁ Στέφανος Γαβριηλόπουλος διὰ νάποσπασή τᾶνωτέρω μνημονευθὲν τμήμα τῆς Δυτ. καὶ Βορ. Δυτ. Θεσσαλίας ὑπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δυναστείαν.³⁾ Ἡ ἀπόσπασις αὕτη τοῦ Στεφάνου, ὡς εἶναι φυσικόν, θὰ ἔγεινε μεταξύ τῶν ἐτῶν 1318 καὶ 1325 ὅτε κατὰ τὸν Σανουῦδον τῶν Τρικκάλων καὶ Καστορίας ἦρχε *quidam graecus*. Οὐδόλως δ' εἶναι παράδοξον ἂν ὁ Γαβριηλόπουλος κατ' ἀρχὰς εἶχε κατορθώσει καὶ τὴν Καστορίαν νὰ ἐνώσῃ μετὰ τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων, τέως ἀνήκουσαν εἰς τὸ δουκάτον τῶν Νέων Πατρῶν, εἰς τὴν ὑπ' αὐτὸν ἀρχήν, χωρὶς ὅμως νὰ δυνηθῇ καὶ ἐπὶ μακρὸν νὰ κρατήσῃ αὐτήν, ἀφοῦ τῷ 1328 εὐρίσκετο, ὡς εἶδομεν, εἰς χεῖρας τῆς ἐν Κ/πόλει βασιλείας.

Ὁ Ἄνδρόνικος Β' φαίνεται ὅτι ἐπωφελήθη τοῦ θανάτου τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Θεσσαλίας, τοῦλάχιστον τῆς ἀνηκουσῆς εἰς τὸ δουκάτον τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, διότι τῷ 1321 ἐτοιμάζει νάποστείλῃ εἰς Θεσσαλίαν ὡς γενικὸν ἐπίτροπον τὸν ἱστορικὸν Καντακουζηνόν, λέγων: «πρὸς Θετταλίαν δὲ ἀπελθεῖν ἐπιτάττω καὶ ταύτης ἐπιτροπεῦσαι, τῶν προσοίκων Κατελάνων ἐπικειμένων αὐτῇ καὶ δεινῶς πιεζόντων, καὶ διὰ τοῦτο δεομένην ἐπικουρίας καὶ δεινοῦ καὶ σώφρονος στρατηγοῦ». ⁴⁾ Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἀπέτυχεν. ⁵⁾ Καὶ ὁ Καντακουζηνὸς δὲ περὶ τοῦ Στεφ. Γαβριηλοπούλου λέγει: «ὁ Θετταλίας δεσπόζων τῆς δόμου τῆ Βοτταία.» ⁶⁾ ἀποκλείων οὕτω τὴν βορειότερον κειμένην Καστορίαν τῆς ἀρχῆς τοῦ Γαβριηλοπούλου ⁶⁾.

Γεννάται ἤδη τὸ ζήτημα, ποία ἦτο ἡ σχέση ἐνάργε τῶν δύο τόσον ἐγγυὲς ἀλλήλων χρονολογικῶς Ἑλλήνων δυναστῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μιχαὴλ(1295-6;) καὶ Στεφάνου (1318;) Γαβριηλοπούλων; Ὁ Heuzey ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Στέ-

¹⁾ *Horf*, Αὐτόθ. 85,421.

²⁾ *Horf*, Ἔνθ' ἄνωτ.

³⁾ Τοῦτο ἤδη παρετήρησεν ὁ *Ῥωμανὸς περὶ τοῦ Δεσποτάτου* τῆς Ἡπείρου σ. 210

⁴⁾ Α' 85,22.

⁵⁾ *Horf*, Ἔνθ' ἄνωτ.

⁶⁾ Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ὅτι ὁ Στέφανος φέρει τὸν τίτλον σεβαστοκράτορος ὃν ἐκληρονόμησε τρόπον τινὰ παρὰ τοῦ τελευταίου τῶν Ἀγγέλων τῆς Θεσσαλίας, ὅστις ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ νέου δουκὸς τῶν Ἀθηναίων Βαλθέρου Βρυεννίου τῷ 1311 φέρει καὶ τὸν ψιλὸν τίτλον δουκὸς τῶν Ἀθηναίων.

φανος εἶναι ἢ αὐτὸς οὗτος ὁ Μιχαὴλ ἢ τις τῶν ἐπιγόνων ἐκείνου¹⁾· ὁ δὲ Ηορφ, ὡς εἶδομεν, σφαλερῶς τὸν Στέφανον συνέχευε πρὸς τοὺς Μελισσηνοὺς.²⁾ Ἡ δὲ ἀλήθεια φαίνεται ὅτι εἶναι ὅτι ὁ Στέφανος, υἱὸς ἢ συγγενὴς τοῦ Μιχαήλ, προσεπάθησε νὰ ἐγκατασταθῇ, μόνις εὔρε τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, ὡς δυνάστης ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ Μιχαήλ πρότερον ἀρχομέναις χώραις. Ἄμεσος διαδοχὴ μεταξὺ τῶν δύο Γαβριηλοπούλων ἀποκλείεται,³⁾ ἀφοῦ, ὡς ἐδείχθη ἀνωτέρω, ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης Β΄ Ἄγγελος ἐκυριάρχησεν ἐν τοῖς ἔτεσι 1303·1318 τῆς περὶ τὰ Τρίκκαλα τῆς Δυτ. Θεσσαλίας χώρας.⁴⁾ Εἶναι ἀράγε πιθανὸν ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ Μιχαήλ Γαβριηλοπούλου ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Φαναρίου μέχρι Δαμασίου καὶ Ἐλασσῶνος ὡς μεταγενέστερον ἢ τοῦ Στεφάνου; Οὐδὲν περὶ τούτου δυνάμεθα νὰ εἰκάζωμεν. Τὸ μόνον ὅπερ μετὰ τινος πιθανότητος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν εἶναι ὅτι ἐπὶ Στεφάνου ἔδρα τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ θὰ ἦτο τὸ κάστρον τῶν Τρικκάλων, συνάγοντες ἐκ χωρίου συνοδικοῦ γραμματος τοῦ μητροπολίτου Λαρίσσης Ἀντωνίου ἔχοντος ὡδε: «οὗτος δὲ (ὁ Στέφανος Γαβριηλόπουλος) κατέχων ὡς ἴδιον τὸν τοῦ Ἰαλέα λόγγον εἰς χοίρων κυνήγιον, τὴν δὲ λιβαδιαίαν γῆν ἔνεκεν τῶν ἴππων αὐτοῦ.» Ἐκείτο δὲ ὁ λόγγος οὗτος παρὰ τὰ Τρίκκαλα.

Ὁ ἱστορικὸς Καντακουζηνὸς διὰ τῶν ἐξῆς μνημονεῖ τὸν θάνατον τοῦ δεσπότη τοῦτου Θεσσαλίας Στεφάνου Γαβριηλοπούλου τοῦ σεβαστοκράτορος, κατ' Ἰούλιον τοῦ 1333· «Μηνὶ Φεβρουαρίῳ ἰνδικτιῶνι πέμπτη ἐπὶ δέκα, ἔτει τεσσαρακοσῶν ἐπὶ ὀκτακοσίοις καὶ ἐξακισχιλίοις, Ἀντώνιος ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς δύο καὶ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονώς· καὶ μετὰ ἡμῶν καὶ ἕνα ἐνιαυτὸν ἀπὸ τῆς βασιλείας τελευτῆς ἢ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως μήτηρ βασιλις ἢ Ξένη ἐτελεύτησεν. Ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μετὰ μικρὸν καὶ ὁ Θεσσαλίας δεσπότης τῆς ὁμόρου τῇ Βοτταίᾳ Γαβριηλόπουλος Στέφανος ὁ σεβαστοκράτωρ ἐτεθνήκει». ⁵⁾ Ὁ Muralt εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ Καντακουζηνοῦ ἀναφερόμενος ἀνάγει τὸν θάνατον τοῦ Γαβριηλοπούλου εἰς Ἰούλιον τοῦ 1335· ⁶⁾ τοῦτο ὅμως εἶναι ἀνακριβές. Διότι τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1332 ἀπέθνησκεν ὁ Βασιλεὺς Ἀνδρόνικος Β΄ (= Ἀν-

¹⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. σ. 455.

²⁾ Ἐνθ' ἀνωτ. 85,422. Ἰδὲ καὶ Δελ. Ἱστορ. ἔταιρ. 4,150.

³⁾ Π6. ἐν τῷ ὀρθωμοτικῷ γραμματι τοῦ Μιχαήλ τὴν φρ. «οὐ μὴ προ(σοικί)σω Ἀλθανίτας ἢ ἐγὼ ἢ τις ἀπὸ τῶν κληρονομοδιαδόχων.»

⁴⁾ Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἔδει ἢ ἀρχὴ τοῦ Στεφάνου νὰ ἦτο ὑποτελής τῆς τῶν Ἀγγέλων τῆς Ὑπάτης, ὅπερ ὅμως ἀδύνατον, μεθ' ὅσα ἀνωτέρω ἐλέχθησαν περὶ τοῦ ἀξιωματος αὐτοῦ ὡς σεβαστοκράτορος.

⁵⁾ Καντακουζ. Α' 473,15 ἔ.

⁶⁾ Essai de chronographie Byz. 1871 σ. 563¹⁰. Ὁ Heuzey ἀνάγει τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς τὸ 1332, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 454 ἔ.

τώνιος), μετὰ ἓν καὶ ἥμισυ δ' ἔτος ἦτοι τὸν Ἰούλιον τοῦ 1333 ἀπέθνησκεν ἢ μήτηρ Ἀνδρονίκου ἢ βασιλις Ξένη· «ὑπὸ δὲ τοὺς αὐτοὺς χρόνους μετὰ μικρὸν» ἔτελευτα Στέφανος ὁ Γαβριηλόπουλος, τὸ δὲ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνάγεται εἰς τὸν θάνατον τῆς Ξένης.

Ποία ὑπῆρξε τότε ἡ πολιτικὴ τύχη τῆς Δυτικῆς Θεσσαλίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στεφ. Γαβριηλοπούλου; Τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς πάλιν ὁ ἱστορικὸς Καντακουζηνός. «Θεσσαλονίκης δὲ ἐπιτροπεύον ἐν τῷ τότε ὑπαρχος ὁ Μονομάχος συνέσει τε ἀγαθὸς καὶ πράγμασιν εἰδὼς χρῆσθαι, τά τε κατὰ τὰς στρατείας ἐξησηκίμενος καὶ στρατηγεῖν ἱκανός, συνιδὼν καιρὸν εἶναι ἐπιθέσθαι Θετταλίᾳ, ὡς ἂν ὑπαγάγοι βασιλεῖ, στρατιᾶν ὅσην ἐνῆν ἀθροίσας ἐκ Θεσσαλονίκης, ἐσέβαλεν εἰς αὐτὴν οὖσαν τεταραγμένην διὰ τὴν τοῦ δεσπότης τελευτήν· καὶ εἶλε τὸν τε Γόλον καὶ Καστρίν καὶ Λυκόστομον πολίσματα αὐτῆς. Σταγὸς δὲ καὶ Τρίκκαλα καὶ Φανάριον καὶ Δαμάσιν καὶ Ἐλασσῶνα, ἃ ὑπὸ Γαβριηλόπουλον ἐτέλουν καὶ ἕτερα φρουρία τινὰ ὁ τῆς Ἀκαρνανίας ἀρχων ὁ δεσπότης Ἰωάννης ὁ δούξ φθάσας παρεστήσατο ἡμολογία καὶ κατασχὼν φρουραῖς, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀκαρνανίαν».

Καὶ περὶ μὲν τοῦ ὑπάρχου Θεσσαλονίκης τοῦ Μονομάχου εἰς οὗ τὴν πρωτοβουλίαν ὀφείλεται ἡ ἐπανάκτησις καὶ ἀπόδοσις τῆς Θεσσαλίας εἰς τὸν βασιλέα Κ/πόλεως Ἀνδρόνικον Γ' Παλαιολόγον, λόγον κάμνομεν κατωτέρω. Τίς δ' εἶναι ὁ δεσπότης Ἰωάννης τῆς Ἀκαρνανίας, ὅστις, ἐπωφελοῦμενος τοῦ θανάτου τοῦ Γαβριηλοπούλου, ἐξ οὗ ἐταράχθη ἡ Θεσσαλία προλαμβάνων τὸν ὑπαρχον Μονομάχον εἰσβάλλει ἐξ Ἀκαρνανίας καὶ καταλαμβάνει τὰς πόλεις τῆς δυτικῆς Θεσσαλίας, προχωρῶν δὲ πρὸς ἀνατολὰς φθάνει μέχρι Δημασίου καὶ Ἐλασσῶνος; Ἀναμφιβόλως οὗτος εἶναι ὁ Ἰωάννης Ὁρσίνης (1323-1335) οὗ καὶ ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ὅστις δολοφονήσας τὸν ἀδελφόν του Νικόλαον Ὁρσίνην κόμητα Κεφαλληνίας, εἶτα δὲ δεσπότην Ἠπείρου, ἔλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κ/πόλεως τὸν τίτλον δεσπότη τοῦ Ἠπείρου ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ διοικήσῃ τὴν Ἠπειρον ὡς «δοῦλος τοῦ αὐτοκράτορος.»

Ἡ κατάληψις καὶ κατοχὴ τῆς Δυτ. καὶ Β. Δυτ. Θεσσαλίας ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Β' Ὁρσίνη, κατὰ τὸν Καντακουζηνόν, ὑπῆρξε βραχυτάτης διάρκειας· διότι ὁ Καντακουζηνός προσθέτει: «Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐπίτευτο τὰ κατὰ Θετταλίαν, ἔγνω δεῖν ἐκεῖ παραγενέσθαι· καὶ ὀλίγον ὕστερον ἐλθὼν εἶλε πάντα ὅσα ὑπεποιήσατο ὁ δούξ καὶ τοὺς φρουροὺς ἐκβαλὼν, ἠδίκησεν οὐδέν· ἀλλ' εὖ ποιήσας, ἀπέμπευσεν εἰς τὴν οἰκίαν.» Ἄν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1333 ὁ Ἰωάννης Β' Ὁρσίνης εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν, τὸ τοῦ Καντακ. «ὀλίγον ὕστερον ἐλθὼν» (ὁ αὐτοκράτωρ Ἀνδρόνικος Γ' ὁ Παλαιολόγος,) δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ αναφέρεται εἰς χρόνον

κατὰ πολλοὺς μῆνας ἀφιστάμενον τοῦ θέρους τοῦ 1333. Διότι Ἀνδρόνικος ὁ Γ', μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Θεσσαλίας, διατρίψας ἐν αὐτῇ, ἐδέχθη τὴν προσκύνησιν δωδεκακισχιλίων Ἀλβανῶν, «τὰ ὄρεινά τῆς Θετταλίας» οἰκούντων οἵτινες ἔσπευσαν νὰ δηλώσωσιν ὑποταγὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα φοβηθέντες «μὴ χειμῶνος ἐπελθόντος διαφθαρῶσιν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.» Τοῦτο σημαίνει ὅτι ταῦτα ἐλάμβανον χώραν πρὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1333, διότι καὶ σήμερον ἀκόμη διὰ τοὺς αὐτοὺς κλιματολογικοὺς λόγους ἀντὶ τῶν Ἀλβανῶν οἱ νῦν ἐπὶ τῆς Πίνδου οἰκοῦντες Βλάχοι πρὸ τοῦ Ὀκτωβρίου μετὰ τῶν ποιμνίων αὐτῶν κατέρχονται εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ὅπως διαχειμῶσασιν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ κατοχὴ τῆς Δυτ. Θεσσαλίας καὶ τῶν Β.Δ. αὐτῆς δὲν διήρκεσε πλέον τῶν 2-3 μηνῶν.

Οὐδαμῶς εἰς τὴν περὶ βραχείας τῆς Θεσσαλίας κατοχῆς εἶδησιν τοῦ Καντακ. ἀντιμάχεται χωρίον τι ἐκ γράμματος τοῦ Λαρίσσης Ἀντωνίου πρὸ τοῦ 1359 ἐκδοθέντος, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι οἱ μοναχοὶ τῆς παρὰ τὰ Τρίκκαλα μονῆς Καλογηριανῆς «διέμενον οὖν ἀνενόχλητοι... ἐν τῷ καιρῷ τούτου τοῦ Γαβριηλοπούλου καὶ τοῦ δεσπότη» κατὰ δὲ τὸν καιρὸν τῆς ἐπιδημίας τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως...¹⁾ Ἐνταῦθα, ὡς ἐκ τοῦ κειμένου δῆλον, Γαβριηλόπουλος μὲν εἶναι ὁ σεβαστοκράτωρ Στέφανος Γαβριηλόπουλος, δεσπότης δὲ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἰωάννης Β' Ὀρσίνης δεσπότης τῆς Ἠπειροῦ, κραταιὸς δὲ καὶ ἅγιος ἡμῶν αὐθέντης Ἀνδρόνικος Γ' ὁ Παλαιολόγος. Ἦτο λοιπὸν δυνατόν, ὄσω βραχεῖα καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ κυριαρχία τοῦ Ἰωάννου Β' Ὀρσίνη, νὰ συμνημονευθῇ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἐν τῷ γράμματι τοῦ Λαρίσσης Ἀντωνίου μετὰ τῆς δηλώσεως ὅτι κατ' αὐτὴν οἱ μοναχοὶ Καλογηριανῆς διετέλεσαν ἀνενόχλητοι. Ὡσαύτως οὐδόπως ἀντιμάχεται εἰς τὴν εἶδησιν τοῦ Καντακ. προμνημονευθὲν χωρίον ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως Συμεῶν Οὕρηση τοῦ ἔτους 1359, καθ' ὃ «ἄλλ' οὐδὲ εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ αἰοδίου δεσπότη καὶ πενθεροῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἰωάννου ἐκείνου (Ὀρσίνη)... ἀνεφάνη ὅτι ἀπεσπάσθη τι ἀπὸ τῆς μονῆς (Ζαβλαντίων)»²⁾.

Οὐδαμῶς δὲ πρέπει ἐκ παρανοήσεως νὰ νομισθῇ ὅτι κατὰ τὴν βραχεῖαν τῆς Θεσσαλίας κατοχὴν ὁ Ἰωάννης Β' Ὀρσίνης δὲν ἐξέδωκε πρόσταγμα ὑπὲρ τοῦ ἱερομονάχου Νείλου τοῦ πρώτου τῆς σκήτεως Σταγῶν. Ἡ παρανόησις αὕτη δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ προστάγματος τοῦ βασιλέως Συμεῶν Οὕρηση ὑπὲρ τοῦ ἱερομονάχου Νείλου ἔτους 1358 ἐν ᾧ φέρεται:

«Ἴνα εὐεργετηθῇ πρόσταγμα τῆς βασιλείας μου εἰς ἅπερ ἔχει καὶ κέ-

¹⁾ Περιοδ. Βυζαντις τόμ. Β', 67,51 ἐ.

²⁾ Περιοδ. Βυζαντις τόμ. Β', 76,44 ἐ.

κτηται καὶ εὐρίσκεται ἐκρατὴς ἀπὸ τῶν ἀοιδίμων καὶ γονέων τῆς βασιλείας μου ἀλλὰ διὴ καὶ ἀπὸ τοῦ τρισμακάριστου καὶ πατρὸς τῆς βασιλείας μου.»¹⁾

Ὁ τρισμακάριστος πατὴρ τοῦ βασιλέως Συμεὼν Οὕρησιν δὲν εἶναι ὁ φυσικὸς πατὴρ τοῦ Στέφανος Οὐρὸς Γ' (1321 - 1331) ὅστις οὐδέποτε ἐκυριάρχησε τῆς Θεσσαλίας ἀλλ' ὁ πενθερὸς αὐτοῦ Ἰωάννης Β' Ὁρσίνης δεσπότης τῆς Ἡπείρου ὁ ἐπὶ τρίμηνον μόνον ἄρξας τῆς Θεσσαλίας. Τίνα δὲ ἔννοιαν ἔχει ἐνταῦθα ἢ λ. γονέων, καθ' ἃ ἐν ἑτέρῳ προστάγματι Συμεὼν Οὕρησιν σημαίνει: πάντας τοὺς προάρχοντας τοῦ Συμεὼν ἐν Θεσσαλίᾳ, «παλαιγενῆ δικαίωματα τῶν ἀοιδίμων καὶ γονέων τῆς βασιλείας μου τῶν κατὰ καιρὸν αὐθεντευόντων τὴν Βλαχίαν»²⁾ οὕτω λοιπὸν γονεῖς καὶ ἐνταῦθα = οἱ κατὰ καιρὸν αὐθεντεύσαντες Θεσσαλίας.

ε') ἡ περιέχουσα κεφαλὴ Θεσσαλίας *Μιχαὴλ ὁ Μονομάχος.*

Μεταξὺ τῶν ὀνομαστῶν στρατιωτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἀρχομένου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ὑπῆρξεν ὁ Μονομάχος, γνωστὸς μέχρι τοῦδε ἐκ τοῦ Γρηγοῤᾤ καὶ Καντακουζηνοῦ. Καὶ ἐν δικτῶ μὲν χωρίοις τοῦ Καντακουζηνοῦ μνημονεύεται ὡς Μονομάχος, διὰ μόνον τοῦ ἑπωνύμου, ἄνευ παραθέσεως τοῦ βαπτιστικοῦ του ὀνόματος,³⁾ ὡς καὶ παρὰ τοῦ Γρηγοῤᾤ ἄπαξ οὕτω,⁴⁾ ἐν ἑτέροις δὲ τρισὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ χωρίοις μνημονεύεται ὡς *Μιχαὴλ ὁ Μονομάχος.*⁵⁾ Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ζήτημα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἂν ὁ ὑπὸ διαφόρους ιδιότητας ὑπὸ Γρηγοῤᾤ καὶ Καντακουζηνοῦ ἀναφερόμενος ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἐπειτα ἐν σιγίλλῳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου ὑπὲρ τῆς ἐπισκοπῆς Σταγῶν ἀπολυθέντι κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1393 μνημονεύεται ἑπαρχὸς τις Θεσσαλίας Μονομάχος. Τοῦ σιγίλλου τούτου ἔχομεν μέχρι τοῦδε τρεῖς ἐκδόσεις: ἡ μὲν πρώτη ἔγεινεν ὑπ' ἀνωνύμου ἐν τῷ περιόδ. τοῦ ἑλλην. φιλολογ. Συλλόγου Κ/πόλεως,⁶⁾ ἐξ ἀγνώστου ἀπογράφου, ἔνθα ὑποσημειοῦνται καὶ γραφαὶ ἀπογράφου γενομένου ὑπὸ τοῦ ἐν ἔτει 1867 ἐπισκόπου Σταγῶν, ὅστις ἀνέγνωσε τὸ σιγίλλιον ἐκ τοῦ ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ἐν Κα-

¹⁾ Περιοδ. Βυζαντις τόμ. Β', 11,2 ἐ.

²⁾ Περιοδ. Βυζαντις τόμ. Β', 10,2 ἐ.

³⁾ Καντακουζ. Α' 260,24 - 273,8 - 473,15 - 511,3 Β' 190,23 - 228,18 - 236,11 - 254,1

⁴⁾ Γρηγοῤᾤ. ἔκδ. Bonn. Α' 298,6.

⁵⁾ Καντακουζ. Β' 356,6 ἐ. ὅθεν ἑπαναλαμβάνεται κατωτ. Β' 368,14 ἐ.—Β' 380,2 πάλιν ἄνευ τοῦ βαπτιστικοῦ ὀνόματος.

⁶⁾ Ἑλλην. Φιολ. Κ/πόλεως τόμ. Γ' (1867) σ. 34 ἐ.

λαμπάκα βυζαντινοῦ ναοῦ ἀναγεγραμμένου ἀντιγράφου· ἡ δευτέρα ὑπὸ Παπαδοπούλου Κεραμέως ἐκ παλαιοῦ ἀντιγράφου ἐν Σμυρναϊκῷ κώδικι περιεχομένου ¹⁾ καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ Κ. Ρούβαλη ἐν τῇ πολιτικῇ ἑφημερίδι τῶν Ἀθηνῶν «Καιροί» ²⁾ ὡς αὐτὸς ὁ κ. Ρούβαλης προφορικῶς μοὶ ἀνεκοίνου ἐξ ἀπογράφου παραχωρηθέντος αὐτῷ ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Γ. Λαμπάκη, ὅστις ἐξέγραψε τὸ σιγγίλιον ἐκ τοῦ ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ἐν Καλαμπάκα βυζαντινοῦ ναοῦ ἀντιγράφου. Φέρεται λοιπὸν ἐν ταῖς διαφόροις ταύταις ἐκδόσεσι τὸ ὄνομα τοῦ Μονομάχου κατὰ τὰς ἐξῆς παραλλαγάς.

Σύλλ. Κ/πόλεως

Κατάλ. χειρογ. Εὐαγγελ. Σχολῆς.

«Ἐπειδὴ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Σταγῶν ἐνεφάνισε τῇ ἡμῶν μετριότητι γράμματα τοῦ πανσεβάστου οἰκείου τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἡμῶν ἀθέντη βασιλεῖ Μανουὴλ τῷ Παλαιολόγῳ ἐπάρχου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Μονομάχου τοῦ εἰς κεφαλὴν εὐρισκόμενου τῆς χώρας Βλαχίας...»

«Ἐπειδὴ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Σταγῶν ἐνεφάνισε τῇ ἡμῶν μετριότητι γράμμα τοῦ πανσεβάστου οἰκείου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν ἀθέντου βασιλέως ἐπάρχου κυρίου Μιχαὴλ μοναχοῦ τοῦ εἰς κεφαλὴν εὐρισκόμενου τῆς χώρας Βλαχίας...»

Ἀπόγραφ. Λαμπάκη

«Ἐπειδὴ ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Σταγῶν ἐνεφάνισε τῇ ἡμῶν μετριότητι γράμματα τοῦ πανσεβάστου οἰκείου τῷ κραταιῷ ἡμῶν ἀθέντη βασιλεῖ κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Μονομάχου τοῦ ἐπὶ κεφαλὴν εὐρισκόμενου τῆς χώρας Βλαχίας...»

Ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν παραλλαγῶν τούτων πρόδηλον γίνεται ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος εἰς κεφαλὴν τεταγμένος τῆς χώρας Βλαχίας ἔφερε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπάρχου· διότι καὶ κατὰ τὸ ἀπόγραφον Λαμπάκη λείπει μὲν ἐν ἀρχῇ τοῦ κειμένου ἡ λ. ἐπάρχου, κεῖται ὅμως αὕτη κατωτέρω «ὁ τοιοῦτος ἔπαρχος» ἐκ συμφώνου πρὸς τὰς δύο ἄλλας ἐκδόσεις. Ὀνομάζεται δ' οὗτος Μιχαὴλ ὁ Μονομάχος (κατὰ Σύλλ. Κ/πόλεως κ. Λαμπάκη), κατὰ δὲ τὸν Σμυρναϊκὸν κώδ. Μιχαὴλ μοναχός. Ἄν δ' ἐν τῷ ἀπογράφῳ τοῦ Σταγῶν ἔκειτο «κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Μονομάχου», ὅπερ ἐν τῇ ἐκδόσει διωρθώθη εἰς «κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Μονομάχου», τοῦτο θὰ προῆλθεν ἐκ συγχύσεως πρὸς τὸ ἐν τῷ αὐτῷ σιγγιλίῳ μνημονευόμενον ὄνομα τοῦ βασιλέως «Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ», ὅπερ οὕτως ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ ἐκδότου

¹⁾ Κατάλογος χειρογράφων Εὐαγγελικῆς Σχολῆς, ἐν Σμύρνη, 1877 σ. 68 ἑ.

²⁾ Ἀριθ. 4308, ἐν Ἀθήναις 29 Νοεμβρίου 1900.

ἐξεδόθη ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ ἀπογράφῳ τοῦ Σταγῶν «*Μιχαήλ τοῦ Κομνηνοῦ*», Οὐδεμία δ' ἀπομένει ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ γραφὴ τοῦ Σμυρναϊκοῦ κώδ. *μοναχοῦ* θὰ ὀφείλεται εἰς παρανάγνωσιν ὑπὸ βιβλιογράφου τοῦ ὀρθοῦ: *Μονομάχου*. Ἐπιβεβαιοῦται δὲ τὸ ὅτι ἐν τῷ πρωτοτύπῳ σιγίλλῳ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ὁ ἔπαρχος ἐκεῖνος ἐκαλεῖτο *Μονομάχος* ἐκ τῶν ἐμῶν σημειώσεων τῶν ἐν Μετέωροις ἐργασιῶν μου κατὰ τὸ 1901. Τότε δηλαδή, ὡς πρὸ ἐτῶν ἔχω ἀνακοινώσαι,¹⁾ εὔρον ἐν τῇ μονῇ τῇ ἐπιλεγομένη τοῦ Βαρλαάμ αὐτὸ τοῦτο τὸ πρωτότυπον σιγίλλιον τοῦ Ἀντωνίου, ἐξ οὗ ἐγένετο τὸ ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ ἐν Καλαμπάκα ναοῦ ἀναγεγραμμένον ἀντίγραφον, ἐκ τῆς ὑγρασίας κατεστραμμένον· ἐν μιᾷ ὁμως τῶν περικοπῶν ἃς ἐξέγραψα τοῦ σιγίλλιου φέρεται: «ἄπερ ὁ πανσέβαστος κύρ Μιχαήλ ἔπαρχος ὁ Μονομάχος οἰκειοθελῶς ἀφίερωσε.» Ὅθεν οὐδεμία μένει ἀμφιβολία περὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπάρχου.

Ἐξ ἄλλου συνοδικὸν γράμμα τοῦ μητροπολίτου Λαρίσσης Ἀντωνίου ἐσχάτως δημοσιευθὲν, ἀχρόνιστον, ἀναχθὲν δὲ εἰς τὰ μέσα περιπτου τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, ἐμμέσως ἀναφέρει τὸν ἡμέτερον ἔπαρχον.²⁾ Κατὰ πρῶτον διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ γράμματος τούτου πρέπει νὰ διασαφηθῶσιν σημεῖα τινά.

Ἀμφισβήτησις ὑπῆρχεν ὡς πρὸς τὰ ὄρια τῶν κτημάτων τοῦ μοναδρίου Παναγίας τῆς Καλογηριανῆς ἐπικεκλημένης, κειμένης δὲ παρὰ τὰ Τρίκαλα.³⁾ Ὁ Μητροπολίτης λοιπὸν Λαρίσσης Ἀντώνιος μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Σταγῶν καὶ τινων «ἀπὸ τῶν ἀρχόντων» μετέβη ἐπὶ τόπου πρὸς ἐξέτασιν τῶν δικαίων τῆς μονῆς. Ἡ ἐξέτασις αὕτη περιέλαβε τὰ ἑξῆς τρία κεφάλαια: α) περὶ τῶν ὀρίων τοῦ τόπου τοῦ καλουμένου Γουλίνου καὶ τῆς Μονῆς Καλογηριανῆς. β) περὶ τῶν ὀρίων τοῦ τόπου τοῦ Ὑαλέα καὶ τῆς μονῆς. γ) περὶ τῶν ὀρίων τοῦ χωρίου τῆς Σαμοσάδος καὶ Καλογηριανῆς. Ἐν τῇ ἀναλύσει τῶν ζητημάτων τοῦ δευτέρου κεφαλαίου ἔγινε μνεῖα ἄλλης προγενεστέρως ἐπιτοπίου ἐξετάσεως τῶν ὀρίων Ὑαλέα καὶ Καλογηριανῆς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ δεσπότης Στεφάνου Γαβριηλοπούλου. Ἐχομεν λοιπὸν ἐντεῦθεν ἀνώτατον χρονολογικὸν ὄριον τὸ ἐκ τῶν ἀνωτέρω γνωστὸν γενόμενον ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ Γαβριηλοπούλου Στεφάνου τὸ ἔτος 1333· τούτου τοῦ ἔτους νεωτέρα πρέπει νὰ εἶναι ἢ ὑπὸ τοῦ

¹⁾ Δελτίον τῆς Ἱστορ. Ἐθνολογ. Ἑταιρ. τόμ. Ζ' σ. 173.

²⁾ Περιοδ. Βυζαντις τόμ. Β', 62 ἑ.

³⁾ Δύο χωρία σήμερον Καλογηριανά ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Δυτ. Θεσσαλίᾳ, τὸ μὲν παρὰ τὸν Κλινοβόν, τὸ δὲ παρὰ τὸν Πάμισσον, *N. Γεωργιάδου*, Θεσσαλία, ἐν Ἀθήναις 1880, σ. 302,310.

Λαρίσσης Ἀντωνίου ἀναληφθεῖσα ἐξέτασις τῶν δικαίων Καλογηριανῆς, ἐπὶ τῇ ὁποῖα καὶ τὸ οἰκεῖον συνοδικὸν γράμμα, τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος, ἐξεδόθη.

Ἐν τῷ γράμματι τούτῳ λέγεται ὅτι οἱ Βοδεσᾶδες ¹⁾ (= ἀδελφοὶ Βοδέση) οἱ διεκδικοῦντες κτήματα τῆς Καλογηριανῆς ἔκαμαν τοὺς μοναχοὺς νάναφερθῶσιν «εἰς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ βασιλέα εὐρισκόμενον ἐν τῇ Ἄρτ[η] [λέγ]οντες τὰ περὶ τῶν τοιούτων Βοδεσᾶδων καὶ τῷ περιποθίτῳ γαμβρῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως τῷ μεγάλῳ δομ[εσίκῳ] ἀν[α]τεθείσης δὲ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως εἰς τὴν περιέχουσαν κεφαλὴν τὸν πανσέβαστον ἔπαρχον ἔγραψεν ὁ τοιοῦτος πρὸς τὸν οἰκεῖον τῷ κρα[ταίῳ] καὶ ἁγίῳ ἡμ[ῶν] α]υθέντη καὶ βασιλεῖ κὺρ Γεώργιον Ἀιτουέμην τὸν Μονομάχον τὸν ἀυτάδελφον αὐτοῦ (ἀπεδήμει γὰρ τὸ τηνικαῦτα ἡ μετριότης ἡμῶν εἰς τὸ Λυκοστ[όμιον]) ὅπως συμπαράλαβη ἀρχιερεῖς καὶ ποιήσῃται τοπικὴν τὴν ἐπιστασίαν καὶ ἐξετασιν. Ὑποστρέψασα δὲ τοῦ Λυκοστομίου ἡ μετριότης ἡμ[ῶν] καὶ] τὰ περὶ τούτου γνωρίσασα ἀκριβῶς παρ' αὐτοῦ, ἐφανισθείσης καὶ τῆς γρ[αφῆς] καὶ σὺν αὐτῷ ἅμα καὶ τῷ ἱερωτάτῳ ἐπισκόπῳ Σταγῶν...ἀπελθόντες κατὰ τὸν τόπον...ἠρξάμεθα τῆς ἐξετάσεως».

Ἐπειδὴ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἀντωνίου ἔγινε κατ' ἐντολὴν τοῦ βασιλέως εὐρισκόμενου τότε ἐν Ἄρτῃ, ἔπεται ὅτι καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονός τῆς ἐπιδημίας τοῦ βασιλέως ἐν Ἄρτῃ ἀνακτέον χρονολογικῶς εἰς τὰ μετὰ τὸ 1333 ἔτη. Γινώσκωμεν δ' ὅτι τὸ ἡμέτερον ἔγγραφον ὡς ἀπολυθὲν «μηνὶ Ἰουνίῳ, ἐνδικτιῶνος ὀγδόης» θάνηκε ἢ εἰς τὸ ἔτος 1340 ἢ εἰς τὸ 1355, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸν ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ἀρχιερατεία τοῦ ἡμετέρου Ἀντωνίου δὲν δύναται χρονολογικῶς νὰ παραταθῇ πέραν τοῦ ἔτους 1367 ὅτε ὁ μητροπολιτικὸς θρόνος κατεῖχετο ὑπὸ τοῦ Νείλου. ²⁾ Ὡστε ἡ ἐπιδημία τοῦ βασιλέως ἐν Ἄρτῃ πρέπει νάναζητηθῇ ἐν τοῖς ἔτεσι 1333-1355, ἐκ τούτου δὲ θὰ καταδηλωθῇ καὶ τίς ἦτο ὁ βασιλεὺς οὗτος.

Ἐκ τῶν βυζαντινῶν ἱστορικῶν εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐκ τῶν ἐν Κ/πόλει βασιλευσάντων ἐξαιρεται ὅτι «ἀπὸ γὰρ τῶν Κομνηνοῦ τοῦ Μανουὴλ βασιλέως χρόνων ἄχρις Ἀνδρονίκου τῶν Παλαιολόγων τοῦ δευτέρου βασιλέως (= Ἀνδρονίκου Γ') ἕτερος βασιλεὺς οὐκ ἐπεδήμησεν αὐτοῖς (τοῖς ἑσπερίοις, Ἠπειρώταις καὶ Ἀχαρνασί ³⁾ ἐπομένως δὲν δύναται νὰ γείνη λόγος περὶ ἐπιδημίας ἡμετέρου βασιλέως ἐν Ἄρτῃ κατὰ τὴν ἀνωτέρω τεθειμένην χρονικὴν πε-

¹⁾ Λυτόθ. Β', 63, 7 ἔ.

²⁾ Ἰδὲ ἐπιγραφὴν παρὰ *Heuzey - Daumet* Miss. Macéd. παραρτήμ. Νο 229.

³⁾ *Καντακουζ.* Α' 498, 22.

ρίοδον εἰ μὴ περὶ Ἀνδρονίκου Γ' Παλαιολόγου, βασιλεύσαντος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1328-1341 καὶ τῶν διαδόχων του Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ C' Καντακουζηνοῦ. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ῥητὴν ἐπιδημίαν αἱ πηγαὶ ἀναφέρουσιν ἐν Ἄρτη μόνον τὴν τοῦ Ἀνδρονίκου Γ'. Ἐπειδὴ δὲ ὑπὸ τὸν «ἅγιον ἡμῶν αὐθέντην καὶ βασιλέα» δὲν δύναται νὰ νοηταί τις τῶν Σέρβων, οἵτινες ἤρξαν τότε Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, ὡς ἐξηγεῖται κατωτέρω, πρέπει διὰ τοῦτο ὡς βέβαιον νὰ θεωρηθῇ ὅτι πρόκειται περὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' ἐν τῷ συνοδικῷ τοῦ Ἀντωνίου γράμματι. Πράγματι δὲ κατὰ τὸ 1338 «οἱ παρὰ Ἀκαρνασί μὴ βουλόμενοι δουλεῦεν βασιλεῖ... Ἄρταν μὲν, ἣ τῆς Ἀκαρνανίας ὡς παρὰ κεφάλαιον τῶν πόλεων ἐστί, Νικόλαος ὁ Βασιλίτζης κατέσχευε ἅμα Καβασίλα ἀποστήσας βασιλέως.»¹⁾ «Βασιλεὺς δὲ ἐπεὶ ἐλύθητο περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀκαρνανίαν, στρατεύει μὲν αὐτὸς οὐκ ὄφειτο δεῖν τὸ νῦν ἔχον ἐπ' αὐτούς, ἤδη περὶ ἐκβολὰς τοῦ φθινοπώρου ὄντος. Ἰωάννην δὲ Ἄγγελον τὸν πιγκέρην ἅμα Μονομάχῳ ἐκέλευσεν ἀναλαβόντα στρατιὰν χωρεῖν ἐπὶ Ἀκαρνανίαν κακεῖ διαχειμάζειν.. ἅμα δὲ ἦρι καὶ ὁ βασιλεὺς πανστρατιᾷ ἐπὶ Ἀκαρνανίαν ἦλθε.»²⁾ Οὕτω λοιπὸν τῷ 1339 Ἀνδρόνικος ὁ Γ' ἤρξατο πολιορκίας τῶν ἀποστασῶν πόλεων. «Βασιλεὺς δὲ Ἄρταν ἐπολιόρκει αὐτὸς παρών.»³⁾ Τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτης διὰ μακρῶν περιγράφει ὁ Καντακουζηνός. Τέλος δὲ χάρις εἰς τὰς διπλωματικὰς ἐνεργείας τοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως συστρατευομένου μεγάλου δομεστίκου Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ οἱ Ἄρταῖοι «εἰσεδέξαντο βασιλέα καὶ τὴν ἄλλην στρατιάν, τὴν πόλιν παραδόντες»,⁴⁾ ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος Γ' «διὰ τὴν νόσον καταλέλειπτο ἐκεῖ.»⁵⁾ Οὕτω δυνάμεθα πλήρως τὰ λεγόμενα ἐν τῷ συνοδικῷ τοῦ Ἀντωνίου γράμματι νὰ προσοιρμόσωμεν εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ παραδιδόμενα, ἦτοι ὅτι ἐπιδημία τοῦ «ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως» ἐν Ἄρτῃ πρέπει νὰ νοηθῇ ἢ κατὰ τὸ ἔτος 1339 διαμονὴ τοῦ Ἀνδρονίκου Γ' ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, νοσήσαντος «ἐκ τῆς κακοπαθείας τῆς κατὰ τὴν στρατείαν, μάλιστα δὲ καὶ διὰ τῶν ἀέρων τὴν ἀήθειαν.»⁶⁾ Ἐπειτα ὅτι ὁ μνημονευόμενος ἐν τῷ γράμματι μέγας δομέστικος δὲν δύναται νὰ εἶναι ἄλλος ἢ ὁ συνοδεύων τὸν βασιλεῖ μέγας τότε δομέστικος, ἔπειτα δὲ καὶ αυτοκρά-

¹⁾ Καντακουζ. Α' 509, 10 ἔ.

²⁾ Καντακουζ. Α', 510, 23 ἔ.

³⁾ Αὐτόθ. Α' 512, 6.

⁴⁾ Αὐτόθ. Α' 525, 8.

⁵⁾ Αὐτόθ. Α' 525, 21.

⁶⁾ Αὐτόθ. Α' 525, 11.

τωρ, Ἰωάννης Καντακουζηνός. Δυσκολίαν τινὰ εἰς τοιαύτην ἐκδοχὴν ἐκ πρώτης ὄψεως παρέχει τὸ ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι λεγόμενον ὅτι ὁ μέγας δομέστικος ἦτο γαμβρός τοῦ βασιλέως, ἀφοῦ, ὡς γνωστόν, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός δὲν συνεδέετο διὰ τοιαύτης συγγενικῆς σχέσεως πρὸς Ἄνδρόνικον τὸν Γ'. Τοῦ ὀνόματος γαμβρός, πλὴν τῶν γνωστῶν σημασιῶν, ἔχομεν νὰ καταλέξωμεν καὶ τὴν ἐξῆς: γαμβρός=κηδεστής, affinis, ἣν σημασίαν ἀνέπτυξε καὶ ἐν τῇ λατινικῇ ἢ λέξις gener.¹⁾ Ὅταν δ' ἔχομεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ τοῦ Ἰωάν. Καντακουζηνοῦ υἱὸς ὁ Ματθαῖος ἐνυμφεύθη ἀρχομένου τοῦ 1340 (χειμῶν) τὴν πρωτεξαδέλφην Ἀνδρονίκου Γ' ἥτοι τὴν θυγατέρα τοῦ δεσπότη Δημητρίου,²⁾ θὰ ἐξηγήσωμεν εὐκόλως διατὶ ἐν τῷ συνοδικῷ τοῦ Ἀντωνίου γράμματι τῷ ἀπολυθέντι κατ' Ἰούνιον τοῦ 1340 ὁ μέγας δομέστικος καλεῖται γαμβρός τοῦ βασιλέως, ἦτοι συμπένθερος αὐτοῦ.

Ἄς ἐπανεέλθωμεν ἤδη εἰς τὸν ἔπαρχον Βλαχίας.

Ἐκ τοῦ συνοδικοῦ γράμματος μανθάνομεν ὅτι ἡ ὑπόθεσις Καλογηριανῆς ἀνετέθη ἐν Ἄρτῃ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου Γ' πρὸς διεξαγωγὴν «εἰς τὴν περιέχουσαν κεφαλὴν, τὸν πανσέβαστον ἔπαρχον.» Ἡ ἔπαρχία καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπάρχου παραμένουσιν οὔτως ἀκαθόριστα. Ἐμμέσως ὅμως διαγινώσκομεν αὐτόν. Διότι ὁ ἐν Ἄρτῃ μετὰ τοῦ βασιλέως διαμένων «πανσέβαστος ἔπαρχος» (λέγει τὸ συνοδικὸν γράμμα), μὴ δυνάμενος, φαίνεται, νὰπομακρυνθῇ τῆς Ἄρτης, ἔγραψε «πρὸς τὸν οἰκεῖον τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἱμῶν αὐθέντη καὶ βασιλεῖ κῦρ Γεώργιον Ἀτιουέμην τὸν Μονομάχον τὸν αὐτάδελφον αὐτοῦ» ὅπως ἐξετάσῃ ἐπὶ τόπου τὴν ὑπόθεσιν Καλογηριανῆς.³⁾ Ὁ «πανσέβαστος ἔπαρχος» λοιπὸν ἐκαλεῖτο Μονομάχος, ἡ δὲ ἔπαρχία αὐτοῦ ἦτο ἐν Θεσσαλίᾳ, ἀφοῦ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ παρεπέμφθη ἡ ὑπόθεσις Καλογηριανῆς. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ἱστορικὸς Καντακουζηνός καὶ τὸ συνοδικὸν γράμμα Ἀντωνίου συμπληροῦσιν ἀλλήλους. Διότι πρὸς τί παρέμενε ἐν Ἄρτῃ ὁ ἔπαρχος Θεσσαλίας Μονομάχος μετὰ τοῦ βασιλέως δὲν λέγεται ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι, τὸ διδάσκει ὅμως ὁ Καντακουζηνός.

Ἄνωτέρω εἶδομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸ φθινόπωρον 1338 «Ἰωάννην...» Ἀγγελὸν τὸν Πιγκέρην ἄμα Μονομάχῳ ἐκέλευσε ἀναλαβόντα στρα-

1) Ἴδὲ Ἄννης Κομνηνῆς Ἀλεξιάς ἐκδ. Bonn. τόμ. Β' 473 σημείωσιν τοῦ Ducange.

2) Καντακουζ. Α' 534,20 ἔ.

3) Περὶ τῶν οἰκειῶν τοῦ βασιλέως ἰδὲ Σ. Π. Λάμπρου, Ν. Ἑλληνομνημ. 4,194 ση. μειῶ δὲ καὶ τὸ ἐξῆς χωρίον χαρακτηριστικὸν τῆς σημασίας τῆς λέξεως, ὅπερεῦρον ἐν Acta et Diplomata medii aevi τόμ. 4,347 «ἐκ γένους ἡμῶν οἰκειουμένου εἴτε καὶ μή».

τιὰν χωρεῖν ἐπὶ Ἀκαρνανίαν κάκει διαχειρίζειν ἅμα μὲν ταῖς ὑπὸ βασιλέα τελούσαις ἔτι πόλεις δύνανται παρέχοντας καὶ δεῖε τοῦ μὴ συναφίστασθαι ταῖς ἄλλαις». Ἐπειτα ἐνῶ δὲν ἐγνωρίζομεν ἐκ τοῦ Καντακ. ὑπὸ τίνα ἰδιότητα ἀπεστάλη ὁ Μονομάχος τὸ φθινόπωρον τοῦ 1338 εἰς Ἀκαρνανίαν, ἤδη ἐκ τοῦ συνοδικοῦ γράμματος μανθάνομεν ὅτι ὡς ἔπαρχος Θεσσαλίας.

Ὁ πλήρης αὐτοῦ τίτλος φέρεται οὕτω : *ἡ περιέχουσα κεφαλὴ*, ὁ πανσέβαστος *ἔπαρχος*. Ἄν καὶ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ περὶ τοῦ διοικητικοῦ ὄργανισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν αἱ βυζαντιολογικαὶ σπουδαὶ δὲν εἶναι πολὺ προηγμένα, δυνάμεθα ἐντούτοις προχειρῶς νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα σχετικῶς πρὸς τὸν ἡμέτερον ἔπαρχον σημαντικὰς τινὰς παρατηρήσεις. Διὰ τὴν ὁ πανσέβαστος ἔπαρχος ἐπιλέγεται ἐνταῦθα *περιέχουσα κεφαλὴ*; Ὅτι ἐν τῇ Δυτ. Θεσσαλίᾳ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ἔχομεν τὴν *κεφαλὴν Σταγῶν*, ἐδρεύοντα ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς Σταγοῖς, ἐγινώσκομεν ἐκ διαφόρων γραμμάτων. Οὕτω ἐν προτάγματι τοῦ Σέρβου Συμεὼν Οὕρησι φέρεται : «τῆς κατὰ καιρὸν εὐρισκομένης κεφαλῆς Σταγῶν,»¹⁾ καί : «ὁ κατὰ τὸν καιρὸν αὐτὸν εὐρισκόμενος κεφαλὴ Σταγῶν ὁ Ὁρφανοῦϊωάννης ἐκεῖνος κὺρ Θεόδωρος»²⁾ ἐν ἑτέρῳ δὲ ἐκκλησιαστικῷ γράμματι ἐκδοθέντι μὲν μετὰ χάσματος, ἀσφαλῶς ὁμῶς οὕτω συμπληρωτέου : «κεφαλατικέουτος πανυπερσεβάστου κὺρ Στεφάνου τοῦ Κορέση ἐν τῷ θεοφρουρητῷ [καστρω τῶν Σταγῶν].»³⁾ Ἄλλ' εἰς τίνα διοικητικὴν σχέσιν εὐρίσκοντο κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, ἡ *κεφαλὴ* καὶ ἡ *περιέχουσα κεφαλὴ*; Τοῦτο διδασκόμεθα ἐκ διδασκαλικοῦ χωρίου ἐν τινὶ ἐκ Μυστρᾶ χρυσοβούλλῃ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Θ' τοῦ Παλαιολόγου ἔτους 1318 ἔχοντος ὧδε : «Καὶ οὕτε παρὰ τῶν κατὰ καιροὺς εὐρισκομένων εἰς καθολικὴν καὶ περιέχουσαν κεφαλὴν τῆς κατὰ τὴν Πελοπόννησον πάσης χώρας καὶ τῶν κάστρων τῆς βασιλείας μου οὕτε παρὰ (τινος ἄλλου τῶν ἐν αὐτῇ κατὰ τόπους κεφαλατικόντων... ὑποστήσεται...»⁴⁾ Ἐντεῦθεν λοιπὸν γίνεται πρόδηλον ὅτι αἱ μὲν *κεφαλαὶ* ἐκεφαλατίκευον κατὰ τόπους, ἐν τοῖς κατὰ τόπους φρουρίοις, αἱ δὲ *περιέχουσαι κεφαλαὶ* ἤδρευον ἐν φρουρίῳ τῷ πρωτεύοντι πάσης τῆς χώρας, ὑπὸ τούτους δ' ὑπήγοντο διοικητικῶς αἱ καθ' ἕκαστον κεφαλαί. Ἄς ἐφαρμόσωμεν τώρα τὸ ἀναμφισβήτητον τοῦτο δίδαγμα ἐπὶ τῆς Θεσσαλίας. Ὁ ἡμέτερος ἔπαρχος Μονομάχος ἤδρευε λοιπὸν ἐν τινὶ πρωτεύοντι τῆς Θεσσαλίας κάστρω

¹⁾ Περιοδ. Βυζαντις Β', 90,3.

²⁾ Αὐτόθ. Β', 91,12.

³⁾ Αὐτόθ. Β', 28,10.

⁴⁾ Περιοδ. Βυζαντις Α', 546.

καὶ ὑπὸ τοῦτον ὑπήγοντο διοικητικῶς αἱ κατὰ τόπους κεφαλαί, ὡς ἡ Σταγῶν κ. λ. Ποῖον δὲ νὰ ἦτο ἄρα γε τὸ πρωτεῦον τοῦτο κάστρον;

Ἐπειδὴ ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἐπάρχου Γεώργιος Μονομάχος φέρων τὸν τιμητικὸν τίτλον τοῦ *οἰκείου* «τῷ κραταιῷ καὶ ἀγίῳ ἡμῶν αὐθέντη καὶ βασιλεῖ» φαίνεται ἐκ τοῦ συνοδικοῦ γράμματος ὡς ἀντιπροσωπεύων ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν ἀπελθόντα εἰς Ἄρταν ἐπαρχον, διέμενε δ' ἐν Λαρίσση, ἀφοῦ ἐκεῖ τὸν συνήνητησεν ἐπανελθὼν ἐκ Λυκοστομίου ὁ μητροπολίτης Ἀντώνιος καὶ ἐκεῖ μετ' αὐτοῦ προφορικῶς συνεννοήθη περὶ τῆς περαιτέρω ἐξειτάσεως τῆς ὑποθέσεως Καλογηριανῆς, εἰκάζω ὅτι ἡ Λάρισσα ἦτο τότε κατὰ τὸ 1339 τὸ πρωτεῦον κάστρον τῆς ἐπαρχίας Θεσσαλίας, ὅπου ἡ ἔδρα τῆς περιεχούσης κεφαλῆς¹⁾.

Ἡ περιέχουσα κεφαλὴ Θεσσαλίας, ὁ Μονομάχος, καλεῖται *ἐπαρχος*. Τοῦτο συνάδει πρὸς τὴν εἶδησιν τοῦ ἱστορικοῦ Καντακουζηνοῦ, ὅστις βασιλεὺς ἐν Διδυμοτείχῳ τῷ 1341 «προσβείαν πέπομφεν» πρὸς τὸν τότε «ἐπαρχον τὸν Μονομάχον ἐπιτροπεύοντα Θεσσαλίας» «αἰτίας ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς γεγενημένοις ἀπολύων, ὡς οὐκ ἀπὸ γνώμης ἐπιβούλου καὶ πονηρᾶς, οὐδ' ἐπιθυμίας τιμῆς βασιλικῆς τὰ τοιαῦτα νεωτερισθεῖη, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἐν Βυζαντίῳ πόλεμον ἀκήρυκτον ἐξενεγκόντων κατ' αὐτοῦ...». ²⁾ Οὐδεμία ἀμφιβολία, νομίζομεν, ἀπομένει περὶ τοῦ ταυτίσμου τοῦ ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι μνημονευομένου τῷ 1339 πανσεβάστου ἐπάρχου, τῆς περιεχούσης κεφαλῆς Θεσσαλίας Μονομάχου, πρὸς τὸν ἐπιτροπεύοντα Θεσσαλίας ἐπαρχον τὸν Μονομάχον κατὰ τὸ 1341. Μετὰ τὴν ἐπιτυχῆ δηλαδὴ ἔκβασιν τῆς κατὰ τῶν στασιασάντων Ἠπειρωτῶν στρατείας Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' ὁ ταύτης μετασχὼν ἐπαρχος Θεσσαλίας, ὁ Μονομάχος, ἐπανῆκεν εἰς τὰ ἴδια, εἰς Λάρισσαν, ὅπου παρέμενεν ὡς περιέχουσα κεφαλὴ ἀσφιλῶς μέχρι τοῦ ἔτους 1342. Τὰ μεταξὺ δηλαδὴ τῶν ἐτῶν 1341-1342 πολιτικὰ γεγονότα συνεπήγαγον τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ Θεσσαλίας τοῦ ἐπάρχου Μονομάχου καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ δι' ἄλλου.

Ἄφ' ἧς δηλονότι Ἀνδρόνικον τὸν Γ' ἀποθανόντα τῇ 15 Ἰουνίου 1341 διεδέχθη ὁ ἀνήλικος υἱὸς του Ἰωάννης Ε', τὴν δὲ ἀντιβασιλείαν ἤρπασεν ἐκ τῶν ἀσθενῶν χειρῶν τῆς βασιλίσσης Ἄννης ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ τῇ 26 Ὀκτωβρίου ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ ἐν Διδυμοτείχῳ, ἐν ᾧ ἐν Κ/πόλει ἐστέφετο αὐτοκράτωρ ὁ νόμιμος διάδοχος Ἰωάννης ὁ Ε', ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία διεσπᾶσθη εἰς δύο,

¹⁾ Ἴδὲ καὶ τὰ ἐπ' ἐμοῦ διαληφθέντα τελευταῖον ἐν Σ. Λάμπρου, *Ἰαλαιολόγια καὶ Πελοποννησιακὰ τόμ. Β', σ. μα'.*

²⁾ *Καντακουζ.* Β', 191, σ. ε.

τῶν μὲν συνταχθέντων πρὸς τὸ νόμιμον καθεστῶς, τῶν δὲ πρὸς τὸν Καντακουζηνόν. Ὁ ἑπαρχος Μονομάχος συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν μεινάντων πιστῶν εἰς τὰ δικαιώματα τῆς βασιλικῆς τῶν Παλαιολόγων οἰκογενείας. Ὅτε δὲ διαρκουίντος τοῦ 1341 ἔπεμψεν ὁ Καντακουζηνὸς πρὸς τὸν Μονομάχον εἰς Θεσσαλίαν πρεσβείαν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, οἰονεὶ δοκιμάζων τὴν συντηρητικότητα τοῦ ἐπάρχου, «ἑπαρχος μὲν οὖν οὔτε τὴν πρεσβείαν προσεδέξατο, οὔτ' εὐθὺς πρὸς πόλεμον (κατὰ Καντακουζηνοῦ) ἐκινήθη, ἀλλὰ τὴν κοινωνίαν μόνον ἀπηγόρευεν». ¹⁾ Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1342 ὅτε ὁ Καντακουζηνὸς ἀπειραιῶτο τοῦ Μελενίκου, ὁ ἑπαρχος Μονομάχος κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀναγκασθεὶς νὰ καταλίπη τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, συμπαθῶς ἐχόντων πρὸς Καντακουζηνόν (ἴδε κατωτ.), καταφεύγει πρὸς τοὺς συνησπισμένους ἑχθροὺς τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς Σέρρας. Τῷ 1343 εἰσηγήσει, ὡς εἰκάζω, τοῦ ἡγέτου τῆς ὑπὲρ τῶν Παλαιολόγων μερίδος μεγάλου δουκὸς Ἀποκαύκου, ὅστις μετὰ στόλου κατέπλευσεν ἐκ Βυζαντίου εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπως τὴν περισώσῃ τῶν χειρῶν τοῦ Καντακουζηνοῦ, προαχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου κοντοστάυλου ὁ πρῶν ἑπαρχος Μιχαὴλ Μονομάχος διορίζεται «ἄρχων» Θεσσαλονίκης. ²⁾ Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐπάρχου Μονομάχου τοῦ καταλαβόντος τὴν Θεσσαλίαν ἐν ὄνοματι τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Γ'.

Ἐκ τινων δεδομένων συνάγομεν ὅτι εἰς τὰς πολιτικὰς μεταβολὰς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οὐκ ὀλίγον ἔνεργον μέρος ἐλάβανον ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ καθεστώτος καὶ αἱ μοναί, οἱ μοναχοί. Οὕτω τῷ 1333 κατὰ τὴν κατὰ Θεσσαλίαν ἐκστρατείαν Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' ὁ ἡγούμενος Μακάριος καὶ οἱ μοναχοὶ τῆς παρὰ τὰ Τρίκκαλα μονῆς Ζοβλαντίων «ἐφάνησαν ἐπιμελεῖς καὶ πρῶθυμοι καὶ συνεργοὶ εἰς τὸ γενέσθαι τὸ κάστρον τῶν Τρικκάλων εἰς τὴν ὑποταγὴν καὶ ὑποχειριότητα τῆς βασιλείας (Ἀνδρονίκου τοῦ Γ')». ³⁾ Ὅμοίως δὲ βραδύτερον τῷ 1358, ὅτε ὁ Σέρβος Συμεὼν Οὐρσεὺς κατέλαβε τὰ Τρίκκαλα οἱ αὐτοὶ μοναχοὶ «ἔσπευσαν καὶ [συνήργη]σαν τὸ κατὰ πᾶσαν ἰσχὺν καὶ δύναμιν αὐτῶν εἰς τὸ [γενέσθαι] τὴν φυσικὴν μουκληρονομίαν τὰ Τρίκκα[λα εἰς τὴν] δουλοσύνην καὶ ὑποταγὴν τῆς βασιλείας μου» ⁴⁾.

¹⁾ Καντακουζ. Β', 191, 16 ἔ.

²⁾ Οὗτος ὁ ἡμέτερος Μιχαὴλ Μονομάχος σφαλερῶς καλεῖται ὑπὸ μὲν Ν. Γεωργιάδου, Θεσσαλία, Ἀθήναι 1880, σ. 137 Μονομαχάτος, ὑπὸ δὲ Δ. Τσοποτοῦ, Γῆ καὶ Γεωργοὶ Θεσσαλίας, ἐν Βόλῳ 1912, σ. 8 Ἰωάννης Μονομάχος.

³⁾ Περιοδ. Βυζαντίς Β', 56, 2.

⁴⁾ Αὐτόθ. Β', 73, 4.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ διαμονῆς του, περὶ ἧς εἵπομεν ἀνωτέρω, τοῦ 1333,¹⁾ ὁ βασιλεὺς Ἀνδρόνικος, ὡς μετὰ τρία ἔτη κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν Ἀκαρνανίᾳ διαμονῆς του, ἐπέδειξε πρὸς τοὺς Θεσσαλοὺς πολλὴν φιλοτιμίαν, πολλοὺς εὐεργετήσας. Οὕτω οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες Βοδεσᾶδες «κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐπιδημίας τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως εὐεργετηθέντες καὶ αὐτὸν τὸν τόπον τοῦ Ὑαλέα... οὐ διηνώχλουν τοὺς μοναχοὺς (Καλογηριανῆς)». ²⁾ Αἱ παραχωρήσεις αὗται ἐγίνοντο διὰ βασιλικῶν «προσταγμάτων», περὶ ὧν ἰδὲ κατωτέρω. Ὁμοίως τότε (1333) Μιχαλάκης τις «διὰ προσταγματος» ἔλαβε χωράφιόν τι παρὰ τὴν μονὴν ἁγ. Γεωργίου τῶν Ζαβλαντίων «ἐλθόντος τοῦ αἰοδίδιμου βασιλέως ἐκείνου τοῦ Παλαιολόγου (εἰς Τρίκαλα)». ³⁾ Ἐνῶ δὲ κατ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ διαμονῆς του ὁ βασιλεὺς εἰς τόσους ἰδιώτας προσταγμάτων ἐχορήγησε, οἱ τοσοῦτον προθύμως συντρέξαντες τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῶν Τρικκάλων μοναχοὶ τῆς μονῆς Ζαβλαντίων μόνον μετὰ τριετίαν (1336) ἐπέτυχον νὰ λάβωσι χρυσοβούλλον βασιλικὸν ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς μονῆς αὐτῶν.⁴⁾ Ταυτοχρόνως (τῷ 1336) ὁ ἐπίσκοπος Σταγῶν μετὰ κληρικῶν τῆς ἐπισκοπῆς του ἀπῆλθεν εἰς Κ/πολιν ὅπως τύχῃσι «χρυσοβούλλου βεβιωτικοῦ τῶν προσόντων τῆ ἀγιωτάτῃ ἐπισκοπῇ Σταγῶν», περὶ οὗ κατωτέρω ὁμιλοῦμεν.

Ἀφοῦ τῷ 1342, ὡς ἀνωτέρω εἵπομεν, ἐξειδώχθη ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν ὁ ἑπαρχος Μιχαὴλ Μονομάχος, οἱ Θεσσαλοὶ ἔστειλαν πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην Καντακουζηνὸν περὶ Σέρρας εὐρισκόμενον «καλοῦντες βασιλέα καὶ δεόμενοι ἄρχειν σφῶν». ⁵⁾ Ὁ δὲ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἀπήντησε τότε ὅτι, ἐπειγόμενος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Διδυμότειχον, δὲν εἶχε μὲν εὐκαιρίαν νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος εἰς Θεσσαλίαν, ἀλλὰ δύναται νὰ ἀποστείλῃ ἄρχοντα αὐτῶν τὸν ἀνεψιὸν του Ἰωάννην Ἀγγελον τὸν Πιγκέρην.⁶⁾ Δε-

¹⁾ Ἰδὲ ἀνωτ. σ.154

²⁾ Περιοδικὸν Βυζαντίς Β', 67,52.

³⁾ Αὐτόθ. Β', 76,51.

⁴⁾ Αὐτόθ. Β', 55 ἔ. Ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην ἀναβολὴν ἐπιβραβεύσεως τοῦ χρυσοβούλλου πβ. τὰ Βυζαντίδ. Β', 84,17 «ὁ καιρὸς δὲ καὶ τὰ πράγματα ἐνεπόδισαν καὶ οὐδὲν ἐγένετο ἀμοιβὴ ἀξία πρὸς τὴν μονήν».

⁵⁾ Καντακουζ. Β', 309,21.

⁶⁾ Ἐσφαλμένως ὁ Pontanus ἐν τῷ πίνακι Πραγμάτων, Ὀνομάτων καὶ Λέξεων τοῦ ἱστορικοῦ Καντακουζηνοῦ Bonn. Γ' 565, ἔ. διέσπασεν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλου Πιγκέρην, ἀνεψιοῦ τοῦ Καντακουζηνοῦ εἰς τρία, τὰ Ἀγγελος Πιγκέρηνς σ.569, Ἰωάννης Ἀγγελος σ. 588 καὶ Ἰωάννης Πιγκέρηνς σ. 591. Περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Πιγκερναίων ἰδὲ Ν. Βέην ἐν Zeits. für die osteurop. Geschichte 3,212 ἔ.

κτοῦ δὲ γενομένου ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν τούτου ἀποστέλλεται ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος εἰς Θεσσαλίαν μετὰ βασιλικοῦ χρυσοβούλλου «ἵνα τὸ τοιοῦτο τῆς Βλαχίας κεφαλατίκιον ἐφ' ὄρω παντὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔχη» καὶ «ἐάν ἀποσταλῆ παρὰ τῆς βασιλείας μου εἰς τὸ δεσποτάτον (τῆς Ἡπείρου) ἢ ὁ περιπόθητος γαμβρὸς αὐτῆς κύριος Νικηφόρος ὁ δούκας, ἢ ἕτερος, ἔχη φιλίαν μετ' ἐκείνου καὶ χωρῆται ἑκάτερος εἰς τὰ δίκαια αὐτοῦ». ¹⁾ Παρέμεινε δ' ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος εἰς τὸ κεφαλατίκιον τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 1342 μέχρι τοῦ 1348 οὐχὶ δὲ τοῦ 1349 ὡς ἀπεδέχθη τὸ πρῶτον ὁ Ηορπ ²⁾ ἔξ αὐτοῦ δὲ πάντες οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ ὁ Νεροῦτσος, ³⁾ Ῥωμανός, ⁴⁾ Μίλλερ ⁵⁾ καὶ Ἀδαμαντίου. ⁶⁾ Διότι κατὰ τὴν παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην τῷ 1350 συνέντευξιν τοῦ Στεφάνου Δουσάν μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, ὁ τελευταῖος οὗτος ἐλέγχων τὴν παρασπονδίαν τοῦ Σέρβου βασιλέως εἶπε μὲν πρὸς αὐτὸν «καὶ μετὰ τοῦτο Θεταλία καὶ Ἀκαρνανία ἐπεστράτευσας Ῥωμαίοις οὔσαις ὑπηκόοις πλῆθος πεζῶν τε καὶ ἰππέων ἄγων... ὕστερον δὲ Ἀγγέλου τοῦ ἐμοῦ τελευτηκότος ἀνεψιοῦ ὃς ἦρχεν ὑπ' ἐμοῦ πεμφθείς, ἀρπάσας τὰς ἐπαρχίας ἔχεις», ⁷⁾ ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἔπεται ὅτι ἔζη ἀκόμη τῷ 1349 ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος καὶ ὅτι τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ Δουσάν κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν. Διότι ἐκ τοῦ ὑπὲρ τῆς μονῆς Ζαβλαντίων χρυσοβούλλου τοῦ βασιλέως Δουσάν ἔνθα ὑπογράφει, Στέφανος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Σερβίας καὶ Ῥωμανίας, μηνὸς Νο-μβρίου τοῦ 1348, ⁸⁾ μανθάνομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους ἐκεῖ-εἶχε συντελεσθῆ ὑπὸ τῶν Σέρβων ἢ τῆς Θεσσαλίας κατάληψις, ⁹⁾ τῆς κεφαλῆς Θεσσαλίας Ἰωάννου Ἀγγέλου ἐκ τῆς πινώλου; τοῦ ἔτους 1348 ἀποθανόντος ¹⁰⁾.

5) ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ σερβοκρατία

Ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ σερβοκρατία ἀρξαμένη τῷ 1348 φθάνει μέχρι τῆς τουρκοκρατίας, ἐκ τῶν χειρῶν τῆς ὁποίας ἀπεσπάρθη ἡ Θεσσαλία τῷ

¹⁾ Καντακουζ. Γ', 320,19 ἔ.

²⁾ Αὐτόθ. 85,446.

³⁾ Αὐτόθ. 6,200.

⁴⁾ Αὐτόθ. σ.148.

⁵⁾ Αὐτόθ. 1,401.

⁶⁾ Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἐφημ. ἔτ. 1909 σ. 219 σημ. 1.

⁷⁾ Καντακουζ. Γ', 117,14.

⁸⁾ Περιοδ. Βυζαντίς Β', 59 ἔ.

⁹⁾ Τῷ 1347 ἔζη ἀκόμη ἡ κεφαλὴ Θεσσαλίας Ἰωάννης Ἄγγελος, ἰδὲ Καντακουζ. Γ', 31,16. Σφαλερὰ τὰ παρὰ Ἀμάνφ, Μακεδονικά σ. 28.

¹⁰⁾ *Jirecek*, Αὐτόθ. 1,394 πβ. Ἑλληνομνήμων, Σύμμικτα ἑλληνικά 1,489 ἔ.

1881. Ἐπῆλθε δὲ ἡ κατάκτησις τῆς Θεσσαλίας ὑπὸ τῶν Σέρβων ἐπὶ τῆς βασιλείας Στεφάνου Δουσάν τοῦ μεγάλου (1331—1355). Ὁ κραταῖος οὗτος ἡγεμὼν νεαρὸς ἀνεληθὼν εἰς τὸν θρόνον, ἔν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου, εὔρε τὸ ἡμέτερον ἑλληνικὸν κράτος τῆς Κ)πόλεως ἀρκετὰ ἐξηντλημένον ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου Ἀνδρονίκου τοῦ Β' καὶ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Γ' (1328—41).¹⁾ Ἐξ ἄλλου εὔρε πρὸ αὐτοῦ μίαν σταθερὰν πολιτικὴν τῆς σερβικῆς μοναρχίας, πρὸς κατάλυσιν τοῦ νεωστὶ ἀποκατασταθέντος διὰ τῶν Παλαιολόγων ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Κ)πόλεως. Ἡδη τῷ 1283 Στέφανος Οὐρόδ Β' ἐπωφελοῦμενος τῆς ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ Β' καταπτώσεως τοῦ κράτους, ἐξορμήσας ἔξω τῶν ὄριων τῆς Σερβίας, (βορειῶς Στρομνίτσης, Πριλάπου, Ἀχοίδου), εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν μέχρι Σερρών, Καβάλλας καὶ Ἄθω, ἣν ἐλεηλάτησε.²⁾ Μὴ λησμονῶμεν ἔτι ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν Οὐρόδ Β' ὄφειλετο ἡ συμμαχία τῶν Σέρβων μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου Δ', τῷ 1308, πρὸς κατάκτησιν τοῦ Imperium Constantinopolitanum.³⁾ Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ὁ Στέφανος Δουσάν βλέπομεν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν του, ἀφαιρῶν τὰς κτήσεις τὰς ἡμετέρας ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἰλλυρίᾳ ἢ Ἀχοίς, ἢ Πρίλαπος καὶ ἢ Καστοριά ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν ἤδη τῷ 1331. Ἀλλὰ δὲν ἐσταμάτησεν ἕως ἐκεῖ. Ἡ εὐκολία τῶν ἐπιτυχῶν τούτων κατέστησαν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Δουσάν ὄριμον τὸ σχέδιον περὶ ὀλοκληρωτικῆς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους κατακτήσεως.⁴⁾ Ἐν τινι παλαιῷ ἐγγράφῳ τῆς 15 Ὀκτωβρίου 1345 ἀποκαλεῖται βασιλεὺς «*ferre totius imperii Romanie dominus.*» Τῇ 22 Ἰανουαρίου 1346 ἐπιζητῶν τὴν συμμαχίαν τῆς Βενετικῆς πολιτείας ἀνήγγελλε τὴν προσεχῆ αὐτοῦ «*coronatio in imperio Constantinopolitano.*»⁵⁾ Δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα, ὡς εἶδομεν, ἐπωφεληθεὶς οὐ μόνον τοῦ νέου ἐμφυλίου δυναστικοῦ πολέμου μεταξὺ Ἰωάννου τοῦ Σ' καὶ Ἰωάννου τοῦ Ε' ἀλλὰ καὶ τοῦ αἰφνιδίου θανάτου τῆς κεφαλῆς Θεσσαλίας Ἰωάννου Ἀγγέλου ἐπέτυχε διὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου Πρέλιουμπ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλίας. Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἔτους τῆς καταλήψεως 1348 ὁ Δουσάν ἐπέτρεψε τὴν ἀρχὴν τῆς Θεσσαλίας τῷ Πρέλιουμπ,⁶⁾ ὅς μά-

¹⁾ *Jirecek*, Geschichte der Serben 1, 369.

²⁾ *Jirecek*, Αὐτόθ. 1, 334.

³⁾ Αὐτόθ. 1, 345.

⁴⁾ Αὐτόθ. 1, 369.

⁵⁾ Αὐτόθ. 1, 387.

⁶⁾ Αὐτόθ. 1, 394.

λιστα ἐδόκει συνέσει καὶ εἰτολμία καὶ τῷ περὶ τὰ πολέμια τῶν ἄλλων προέχειν ἐμπειρία» «τῷ τοῦ Καίσαρος ἀξιῶμαι τιμήσας αὐτόν.»¹⁾ Ποία ἦτο ἡ ἔδρα τῆς ἀρχῆς τοῦ Πρέλιουμπ φαίνεται ὅτι παρενοήθη μέχρι τοῦδε. Οὕτω ὑπὸ τοῦ Ἀδαμαντίου²⁾ καὶ τοῦ Μ. Γούδα³⁾ τὰ Τρίκκαλα θεωροῦνται ὡς ἔδρα τοῦ Πρέλιουμπ, ἐν ᾧ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ Καντακουζηνοῦ παραδίδεται ὅτι ὁ Πρέλιουμπ ἠδρευεν ἐν Σερβίσις «ἐν μεθορίσις Βοττιαίας... καὶ Θετταλίας, ἧς ἦρχε μετὰ τῆς ἄλλης Θετταλίας.»⁴⁾ Ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτῆς τῆς τοπικῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχῆς τοῦ Πρέλιουμπ ἐπεκράτησε, φαίνεται, παρανόησις.

Οἱ παλαιότεροι δηλαδὴ ἔρηννηται Hopf, Muralt Ῥωμανός καὶ τῶν νέων ὁ Βέης παρενόησαν τὸ χωρίον τῶν Ἡπειρωτικῶν τῆς Bonn διότι, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ λέγεται ὅτι ὁ Στέφανος κατέλαβε «τὴν ἐν Ἑλλάδι Βλαχίαν.. σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων» καὶ ὅτι «ἔνα τῶν αὐτοῦ σατραπῶν, Πρέλουμπον καλούμενον, ἄρχοντα αὐτῆς ἀναδείκνυσι... τὸν δὲ ἴδιον ἀδελφὸν καλούμενον Συμεὼν ... δεσπότην τιμήσας εἰς Αἰτωλίαν ἐξέπεμψεν..», ἐνομίσθη ὅτι ὁ Στέφανος τὸν Πρέλουμπον κατέστησε καίσαρα τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Οὕτω ὁ Hopf ἐν Chron. Grégorom σ. 530 σημειοῦται: «Grég. Préliub César... tient une grande partie de la Thessalie comme satrape de Dusan 1340 (διορθωτέον εἰς 1350), seigneur de Jannina 1350—1355..». Ὁ Muralt ἐν chronogr. Byzantine σ. 624 γράφει «1349 Nov.—Dec. La Vlachie grecque avec Jan[n]ina était gouvernée par son vassal Prélioubny, qu' il nomma César...», διὰ τοῦτο καὶ ἐν σελ. 654—5 ἐπαναλαμβάνει «..Nicéphore... chasse de Jannina la veuve de César (Prélioubny) ..» νομίζων ὅτι τὰ Ἰωάννινα ὑπάγονται εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Πρελούμπου. Καὶ ὁ Βέης δ' ὁμοίως ἐν Βυζαντιδ Α'. σ. 236_α γράφει: «(ὁ Πρέλουμπος) ἀνεδείχθη Καῖσαρ τῆς ἐν Ἑλλάδι Βλαχίας (καὶ τῶν Ἰωαννίνων)..». Καθ' ἡμᾶς ὁ Πρέλουμπος ἤρξε μόνον τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας, τῶν δὲ Ἰωαννίνων ἀνηκόντων εἰς τὸ δεσποτάτον τῆς Αἰτωλίας ἤρξεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Στεφάνου Συμεὼν (πρβλ. Οὐσπένσκη σ. 424. Οἱ γὰρ Αἰτωλοὶ ἀσμένως αὐτὸν προσεδέξαντο (τῷ 1358) καὶ

¹⁾ Καντακουζ. Β', 423, 15.

²⁾ Πρακτικὰ Ἀρχαιολ., Ἐφημ. 1909 σ. 225 σημ. "Ὅτι ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ Πρέλουμπος εἶχε πρωτεύουσαν τὰ Τρίκκαλα ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ἐξῆς δύο τεκμηρίων: α.) ὅτι ὁ Συμεὼν Οὕρησις τῷ 1358 καταλαβὼν τὴν Θεσσαλίαν τὰ Τρίκκαλα κατέστησε πρωτεύουσαν, καὶ β.) ὅτι ἀποθανὼν ὁ Πρέλουμπος κατέλιπε τὴν χήραν Πρελούμπισσαν ἐν Τρικκάλοις.

³⁾ Περιοδ. Βυζαντις Β' 231.

⁴⁾ Καντακουζ.Γ', 130, 9 ἔ.

ὡς βασιλέα αὐτῶν εὐφήμησαν, καὶ τὴν Ἄρταν σὺν τοῖς Ἰωαννίνοις αὐτῷ παραδεδώκασιν μετὰ τῶν λοιπῶν φρουρίων, ὧν ἡ Αἰτωλία πᾶσα κέκτηται). Τὸ ἐν τῷ ἄνωτέρῳ παρατεθέντι χωρίῳ τῶν Ἠπειρωτῶν κείμενον «ἄρχοντα αὐτῆς ἀναδείκνυσι» ἀναφέρεται λοιπὸν μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα Βλαχίαν, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸ «σὺν τῇ πόλει τῶν Ἰωαννίνων». Ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ πιστοῦται καὶ ἐκ τῆς ἐκδ. Οὐσπένσκη σ. 422 ἐν ἣ φέρεται ὅτι ὁ Στέφανος Δουσάν κατέλαβε «τὴν Ἑλλάδα Βλαχίαν» (ἄνευ μνείας τῶν Ἰωαννίνων), ἣς καίσαρα ἀνέδειξε τὸν Πρέλουμπον, τὸν δὲ ἀδελφόν του Συμεῶν «εἰς Αἰτωλίαν ἐξέπεμψε», εἰς ἣν δὲν ἀναφέρεται μὲν ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπήγοντο τὰ Ἰωάννινα.

Ἄλλο εἶναι τὸ ζήτημα ὅτι ὁ Χαλκοκονδ. (Bonn. 28, 17) κατ' ἄλλον τρόπον ἀναφέρει τὴν ὑπὸ τοῦ Στεφάνου γενομένην διανομὴν τῶν σατραπειῶν κατ' αὐτὸν δηλ. ἡ μὲν Τρίκκη ἐδόθη τῷ Ζουπάνῳ, ἡ δ' Αἰτωλία τῷ Πρελούμπῳ. Προκειμένου ὁμως περὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς ἱστορίας ἡ ἀξιοπιστία τῶν «Ἠπειρωτικῶν» δὲν δύναται νὰ μπισθητῆθῃ ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Χαλκοκονδυλῆ.

Ἡ διοίκησις αὐτῆ τοῦ Πρελούμπου ἐν Θεσσαλίᾳ δὲν παρετάθη ἐπὶ πολὺ· διότι τὸ αὐτὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλέως Δουσάν 1355¹⁾ ἐδολοφονήθη ἐν Τρικκάλοις εὐρισκόμενος ὑπ' Ἀλβανῶν καὶ ὁ Καῖσαρ Πρέλουμπος²⁾ καταλιπὼν ἐκεῖ τὴν σύζυγον μεθ' ἑνὸς υἱοῦ, τοῦ Θωμᾶ.³⁾ Ἀλλὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Δουσάν ἐπηκολούθησε «στάσις οὐ μικρά.. Τριβαλοῖς.»⁴⁾ Διότι συγχρόνως καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δουσάν Συμεῶν Οὐρός, ὃν ὡς εἶπομεν «ἀρχηγὸν καὶ ἡγεμόνα»⁵⁾ τῆς Αἰτωλίας εἶχε καταστήσει ἐκεῖνος, «τῆς τῶν Τριβαλῶν ἀρχῆς ἀντεποιήθη»⁶⁾ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Δουσάν καὶ ἡ χήρα βασίλισσα Ἐλένη. Τῆς τοιαύτης δὲ τῶν σερβικῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας ἐπωφεληθεὶς Νικηφόρος ὁ Β', υἱὸς Ἰωάννου Β' Ὀρσίνη, δεσπότη τοῦ Ἠπείρου, καὶ ἀδελφὸς τῆς Θωμαΐδος, ἦν ὁ σέρβος δεσπότης Αἰτωλίας ἅμα τῇ ὀνομασίᾳ του ἐνυμφεύθη ἐκ πολιτικῶν ὑπολογισμῶν, σπεύδει ἐκ Κ/πόλεως ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν πατρῶαν κληρονομίαν. Ἐπέρχεται λοιπὸν πρῶτον κατὰ τῆς «ἐν Ἑλλάδι Βλαχίας»,

¹⁾ *Horf*, Chroniques Grécorom. 530.

²⁾ *I. K. Βογιατζίδης* ἐν περιοδ. Ἀθηνᾶ τόμ. 24, 353.

³⁾ Ἠπειρωτικά ἐκδ. Bonn. 214, 1 πβ. ἐκδ. Οὐσπ. σ. 424 ἐνθα παρανεγνώσθη τὸ χωρίον.

⁴⁾ *Καντακουζ.* Γ', 314, 13.

⁵⁾ Ἠπειρωτ. Bonn. 211, 1. *Horf*, Αὐτόθ. 85, 457.

⁶⁾ *Καντακουζ.* Αὐτόθ.

ἦτοι Θεσσαλίας καὶ «ταύτην ὑφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος»¹⁾ στρέφεται κατὰ τοῦ δεσποτάτου, ὅπερ εὐκόλως ἀνακτᾷ «τὸν δὲ ἴδιον γαμβρόν, τὸν δεσπότην λέγω Συμεὼν τῆς ἀρχῆς ἐκβαλὼν εἰς Καστορίαν ἐκπέμπει μετὰ τῆς βασιλείσης Θωμαΐδος, αὐτὸς δὲ πᾶσαν περιζώννυται τὴν ἀρχὴν τῆς τε ἐν Ἑλλάδι Βλαχίας καὶ αὐτῆς τῆς Αἰτωλίας»²⁾.

Ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι ὁ Νικηφόρος ἅμα τῇ ἐκ Κων/πόλεως ἀφίξει του εἰς Θεσσαλίαν ἐπεχείρησε τὴν κατάκτησιν τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας· ἐπειδὴ δὲ ἀλλαχοῦ τῶν Ἑπειρωτικῶν (ἐκδ. Bonn. σ. 209) λέγεται ὅτι ὁ Νικηφόρος ἀπέθανεν «ἔτους ὑπάρχοντος.. 1358» καὶ ὅτι «τριετίαν μόνον ἄρξας ἐπὶ μῆσι δύο καὶ ἡμέραις τισίν», ἔπεται ὅτι περίπου τῷ 1355 ὁ Νικηφόρος κατέλαβε τὴν Ἑλλάδα Βλαχίαν, ἦτοι τὴν Θεσσαλίαν. Παραλλαγή τις δὲ τοῦ χωρίου τῶν Ἑπειρωτικῶν ἐκδ. Bonn. περὶ τῆς ἐκδιώξεως ἐκ Τρικκάλων τῆς χήρας τοῦ καίσαρος Πρελούμπου φερομένη ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Οὐσπένσκη προσθέτει τὴν ἐξῆς εἴδησιν· «πρὸς τὴν τῶν Σέρβων ἐκπέμπει γαίαν σὺν τῷ ταύτης υἱῷ Θωμᾷ, ὁπότε καὶ τὸν δεσπότην Συμεὼν τοῦ δεσποτάτου ἐκβαλὼν τῆς Αἰτωλίας μετὰ τῆς βασιλείσης Θωμαΐδος εἰς Καστορίαν ἐκπέμπει...» ἦτοι ὅτι ἡ Πρελούμπισσα τότε ἐξεδιώχθη τῶν Τρικκάλων ὁπότε καὶ ὁ Συμεὼν τῆς Αἰτωλίας, δηλ. κατὰ τὸ 1355 περίπου. Κατὰ ταῦτα, τῷ αὐτῷ ἔτει τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος Πρελιούμπ ἀπῆλθεν ἡ Πρελούμπισσα ἐκ Τρικκάλων εἰς Σερβίαν. Ἐν σελ. 654--5 ὁ Muralt περὶ τῆς ὑπὸ Νικηφόρου καταλήψεως τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας καὶ Θεσσαλίας γράφει «après la mort du César Prelioubny, Nicéphore Ducas va s' emparer de la Vlachie et de l' Etolie, chasse de Jan[n]ina la veuve de César et repousse jusqu' à Castoria Simon... Déc. 20 1356», ἀνάγει δηλ. τὸ γεγονός ἐκεῖνο εἰς τὸν μῆνα Δεκεμβρίου τοῦ 1356. Ἀλλὰ πῶς θὰ εὐδοθῆ τὸ ὅτι ἀπὸ Δεκεμβρίου τοῦ 1359 (κατάληψις Θεσσαλίας ὑπὸ Νικηφόρου) μέχρι τοῦ Μαΐου—Ιουνίου 1359 (θάνατος κατὰ Muralt Νικηφ.) δὲν μεσολαβεῖ χρονικὸν διάστημα τριετίας «ἐπὶ μῆσι δύο καὶ ἡμέραις τισίν», ὡς ῥητῶς μνημονεύεται ἐν τοῖς Ἑπειρωτικοῖς περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Νικηφόρου, ἀλλὰ μόνον διετίας καὶ μηνῶν ἕξ; Ἡ πῶς νὰ ἐξηγηθῆ τὸ ὅτι ὁ Muralt ἐν καὶ τὸ αὐτὸ γεγονός τὸ τῆς ἐκδιώξεως τοῦ Συμεὼν εἰς Καστορίαν, ἐν μὲν σελ. 655 τοῦ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθέντος αὐτοῦ ἔργου ἀνάγει εἰς τὴν 20 Δεκεμβρίου ἔτους 1356, ἐν δὲ σελ. 662 εἰς Μάϊον—Ἰούνιον τοῦ 1359; Ἡ πῶς εὐδοοῦται δύο γεγονότα πάντως ἀφιστάμενα χρονικῶς ἀλλήλων, ἔστω καὶ δύο ἐτῶν

¹⁾ Ἑπειρωτ. Bonn. 211, 23. *Hopf*, Λυτόθ. 85, 458.

²⁾ Ἑπειρωτικά Bonn. 211, 24 ἔ.

καὶ μηνῶν ἕξ διάστημα, τὸ γεγονὸς λέγω τῆς καταλήψεως τῆς Καστορίας ὑπὸ Συμεῶν καὶ τὸ τοῦ θανάτου τοῦ Νικηφόρου νὰ παρίστανται ὡς σύγχρονα;

Ἄλλ' ὁ Συμεὼν ἐν Καστορίᾳ ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἀναγορευθεὶς βασιλεὺς τῶν Σέρβων ἀπέρχεται εἰς Σερβίαν τὴν «ἀρχὴν παραληψόμενος». Μόλις ὅμως εἶχε φθάσει εἰς Σερβίαν ὅτε ἀγγέλλεται αὐτῷ ὁ θάνατος τοῦ δεσπότη Νικηφόρου Β' φονευθέντος ἐν μάχῃ περὶ Ἀχελῶων πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς τῷ 1358.¹⁾ Ὁ Συμεὼν τότε σπεύσας εἰς Θεσσαλίαν, «ταύτης ἐγκρατὴς γίνεται καὶ ἐν τῇ τῶν Τρικαλῶν πόλει τὴν βασιλείαν ἐπήξατο.»²⁾ Τὴν δὲ «αὐγουστὴν Θωμαΐδα ἐκ τῆς Καστορίας μετακαλεσάμενος ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Τρικαλῶν ταύτην εἰσάγει καὶ ἐπὶ τὴν βασιλείαν ἀναβιβάσας αὐτὴν ἐκεῖσε αὐτὴν κατέλειπεν ἐπὶ δυοὶ τέκνοις, ὧν τὸ μὲν ἄρρεν τὸ τὲ θῆλυ.» Τὰ δύο ταῦτα τέκνα εἶναι οἱ τοσοῦτον γνωστοὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων Μαρία Ἀγγελίνα καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Ἰωάσαφ μοναχός.

Ἀμέσως λοιπὸν ἐκ Τρικαλῶν ὁ Συμεὼν ἐπανέρχεται εἰς Αἰτωλίαν σπεύδων «ὑφ' ἑαυτὸν ποιήσασθαι, ὃ καὶ γέγονεν.» Ἄλλ' ἡ ἐμφάνισις ἐξ ἀνατολῶν τοῦ Σέρβου σατράπου Χλαπένου, ὅστις ἐν Σερβίᾳ νυμφευθεὶς τὴν χήραν Πρελούμπισσαν τοῦ ἄλλοτε Καίσαρος Θεσσαλίας Πρελούμπου³⁾ συνεπαγόμενος καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς νεανίσκον ἤδη τὸν Θωμᾶν ἐστράτευεν ἐπὶ τὴν Θεσσαλίαν ἵν' ἀποκαταστήσῃ ἐν αὐτῇ ὡς δυνάστην τὸν Θωμᾶν, ἠνάγκασε τὸν Συμεὼν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Θεσσαλίαν. Ὁ Χλαπένος εἶχεν ἤδη καταλάβει τὸ Δαμάσιον τῆς Θεσσαλίας ὅτε ὁ Συμεὼν ἠναγκάσθη νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς αὐτόν. Τοῦτου τῶν ὄρων δὲν γινώσκομεν εἰμὴ δύο. Πρῶτον ν' ἀποδοθῇ τὸ φρούριον Δαμασίου εἰς τὸν Συμεὼν καὶ δευτέρον ἡ θυγάτηρ τοῦ Συμεὼν Μαρία νὰ γείνη σύζυγος τοῦ Θωμᾶ Πρελούμποβιτς.⁴⁾ Ὁ γάμος οὗτος ἐτελέσθη ἐν Τρικαλῶσι τῷ 1359. Ὁ Horf ἐν *chroniques Grécorom.* σ. 530 ἀνάγει εἰς τὸ ἔτος 1367 τὸν γάμον τοῦτον. Νομίζω ὅμως ὅτι ὁ Horf παρήχθη εἰς τὴν χρονολόγησιν ταύτην ἐκ τοῦ χωρίου τῶν Ἑπειρωτικῶν, τοῦ πραγματευομένου περὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Θωμᾶ τούτου ὡς δεσπότη τῶν

¹⁾ Ἑπειρωτικά Bonn. 213, 1. Π6. Horf, Αὐτόθ. 85, 459.

²⁾ Αὐτόθ. 213, 5 ἔ. Ἀνακριβῆ εἶναι τὰ ὑπὸ Ἀμάντου Αὐτόθ. σ. 29 γραφέντα περὶ τῆς ἐλληνικότητος τοῦ κράτους τοῦ Συμεῶν, περὶ οὗ θὰ διαλάβω προσεχῶς.

³⁾ Καθ' ἃ ἐξάγεται ἐκ τῶν Ἑπειρωτικ. Bonn. 214, 15 ὁ γάμος οὗτος θὰ ἐτελέσθη τῷ 1357—8. Ἴδὲ καὶ Zeitsch. für osteur. Gesch. 3, 313

⁴⁾ Ἑπειρωτ. Bonn. 214, 17 ἔ. Ῥωμανός, Αὐτόθ. 155

Ἰωαννίνων : «δέχεται τὴν πρεσβείαν ὁ Θωμᾶς, ἐπακολουθεῖ τοῖς πρέσβεσι προθύμως καὶ καταλαμβάνει τὴν πολυθρόνητον τῶν Ἰωαννίνων πόλιν σὺν τῇ εὐσεβεῖ βασιλίσσει Ἀγγελικῇ τῇ Παλαιολογίνα τῇ τούτου εὐμενεστάτῃ, ἔτους ὑπάρχοντος 6875, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ 1367.»¹⁾ Ἐπειδὴ δηλαδὴ λέγεται ὅτι ὁ Θωμᾶς ἐγκατέστη τῷ 1367 ἐν Ἰωαννίνοις ὡς δεσπότης αὐτῶν, «σὺν τῇ εὐσεβεῖ βασιλίσει» τῇ συζύγῳ αὐτοῦ, Μαρίᾳ Ἀγγελίνῃ ἢ Ἀγγελικῇ, ὑπετέθη ὅτι καὶ ὁ γάμος αὐτῶν τῷ αὐτῷ ἔτει ἐτελέσθη.²⁾

Ὁ Muralt (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 662) στηριζόμενος εἰς τὰ Ἑπειρωτικὰ (ἐκδ. Bonn) καὶ εἰς τὸν Καντακουζηνὸν σημειοῦται τὰ ἑξῆς: «1359 Mai-Juin Symeon s' empare de nouveau de cette place (Castoria). et se fait proclamer empereur de Serbie; il fixe sa résidence à Tric[c]ala en Thessalie. il occupe encore l' Etolie. puis il se trouve contre Chlapéne qui avait pris Ber[r]oé et épousé la veuve de Prélioubny, dont le fils Thomas se marie avec la fille de Symeon.» Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης θὰ παρατήρησε βεβαίως ὅτι 1) ἡ κατάληψις τῆς Καστορίας ὑπὸ τοῦ Συμεῶν, 2) ἡ ἀνακλήριξις αὐτοῦ ὡς βασιλέως Σερβίας, 3) ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλίας 4) ἡ ἀνάκτησις τῆς Αἰτωλίας, 5) ἡ κατὰ τοῦ Χλαπένου στρατεία καὶ 6) οἱ γάμοι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θωμᾶ πάντα ταῦτα τὰ γεγονότα ἀνάγονται ὑπὸ τοῦ Muralt εἰς τὸ ἔτος 1359, μην. Μαί. — Ἰουν. μόνον ἢ ἄλωσις τῆς Βερροίας ὑπὸ Χλαπένου καὶ ὁ γάμος τοῦ Χλαπένου μετὰ τῆς Πρελουμπίσσης θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ Muralt ὡς γεγονότα προγενέ-

¹⁾ Ἑπειρωτ. ἐκδ. Bonn. σ. 216. Περὶ τῆς λ. *εὐμενεστάτη* σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ ἐκδ. τῶν Ἑπειρωτικῶν ὑπὸ Αἰνιάνος (Ἀθηνᾶ, ἐν Ναυπλίῳ 1831) φέρεται *εὐμενέτιδι*, ἐν τῇ τοῦ Οὐσπένσκη, (Περὶ γήσις εἰς τὰ τῶν Μετεώρων... μοναστήρια) σ. 425, *εὐμενέτη*, ὁ δὲ Μουστοξύδης ἐν Ἑλληνομνήμονι σ. 509 σημ. 29 ἔγραψε «τὸ μὲν τῶν ἀντιγράφων φέρει εὐμενέτιδι, τὸ δὲ εὐμενεστάτη· ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἀντὶ τῶν δύο τούτων λέξεων αἰτινες οὐδεμίαν παρέχουσι ἔννοιαν πρέπει νὰ τεθῆ εὐνέτιδι· πλησιέστερον ὁμως παλαιογραφικῶς πρὸς τὸ *εὐμενεστάτη* εἶναι νὰ γραφῆ *εὐμενέτιδι*».

²⁾ Ὁ Muralt ἐν *Essai de chronographie Byz.* σελ. 662 ἀνάγει τὸν γάμον τοῦ Θωμᾶ εἰς τὸ ἔτος 1359 (Mai-Juin). Ὁ Ἀδαμαντίου ἐν Πρακτικοῖς τῆς Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας Ἀθηνῶν ἔτ. 1909 σελ. 225 σημ. κατὰ τὸν Horpf δέχεται τὸ ἔτος 1367· καὶ τελευταῖον ὁ Μιχαήλ Γούδας ἐν Βυζαντίδι τόμ. Β' ἔτ. 1911 σελ. 241 γράφει τὰδε: «οἱ δὲ γάμοι τῆς Ἀγγελίνης τῆς θυγατρὸς τοῦ Συμεῶν Οὐρρησι μετὰ τοῦ Θωμᾶ τοῦ Πρελιούμπου, ἐγένοντο οὐχὶ τῷ 1367 ὡς θέλει ὁ κ. Ἀδαμαντίου ἀλλ' ἤδη πρότερον.» Καθ' ἡμᾶς ἀφ' οὗ ἢ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα Βλαχίαν στρατεία τοῦ Χλαπένου ἀνήχθη εἰς τὸ 1358, πάντως τέλη τοῦ 1358), πρὸς ταύτην δὲ τὴν στρατείαν εἶναι συνημμένος ὁ γάμος τοῦ Θωμᾶ, καθ' ὅσον ἢ ἀπόδοσις τοῦ φρουρίου Δαμασίου εἰς τὸν Συμεῶν ἔγεινε (μόνον; ἐπὶ τῷ ὄρω τῶν γάμων τοῦ Θωμᾶ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Συμεῶν, ἔπεται ὅτι οἱ γάμοι οὗτοι θὰ ἐτελέσθησαν ἀρχομένου τοῦ 1359. πάντως ἐντὸς τοῦ 1359.

στερα τοῦ 1359. Τὸ σχετικὸν πρὸς τὰ ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 2 γεγονότα χωρίον τῶν Ἑπειρωτικῶν ἔχει οὕτω: «Ὁ δὲ Συμεὼν ἐν Καστορίᾳ γενόμενος καὶ ταύτην εὐληφῶς παραντικά καὶ φρούρια τινὰ καὶ πόλεις καὶ χώρας πλείστας, ἐν τῇ Καστορίᾳ τὴν οἴκησιν ἐποίησατο. Πολλῶν δὲ τούτῳ προ[σ]χωρησάντων Ῥωμαίων Σέρβων καὶ Ἀλβανιτῶν... βασιλεὺς παρ' αὐτῶν ἀναγορεύεται καὶ τῆς Καστορίας ἐξέρχεται, πρὸς δὲ τὰ τῆς Σερβίας ὄρια ἐκστρατεύει. . Οὐπω δὲ τῷ ποδὶ τῇ τῆς Σερβίας ἀρχῇ προσήρεισε καὶ ὁ τοῦ δεσπότου [Νικηφόρου] θάνατος προσαγγέλλεται τούτῳ, ὑπάρχοντος ἔτους τότε ᾿ωξϛ (1358).» Ἐκ τινος παραλλαγῆς τῶν Ἑπειρωτικῶν περιεχομένης ἐν τῇ ἐκδ. Bonn. σελ. 210, καὶ ἀνωτέρω μνημονευθείσης, εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ δεσπότης τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας καὶ Αἰτωλίας Νικηφόρος «τριετίαν μόνον» ἤρξεν «ἐπὶ μῆσι δύο καὶ ἡμέραις τισίν», ἐπομένως περὶ τὸ 1355 ὁ Νικηφόρος ἐλθὼν ἐκ Κων/πόλεως καὶ τὴν Ἑλλάδα Βλαχίαν μετὰ τῆς Αἰτωλίας καταλαβὼν, τότε ἐξεδίωξε τὸν Συμεὼν εἰς Καστορίαν. Ὡστε τὸ γεγονὸς τῆς καταλήψεως τῆς Καστορίας ὑπὸ τοῦ Συμεὼν ἔλαβε χώραν ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ Συμεὼν εἰς Καστορίαν πρβλ. παραντικά ταύτην εὐληφῶς) ἤτοι τῷ 1355, οὐχὶ δ' ὡς ὁ Muralt λέγει τῷ 1359.—Τὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συμεὼν θὰ ἔλαβε χώραν μετὰ τῶν ἐτῶν 1355—8, ὡς ἐκ τῶν κειμένων ἐξάγεται, οὐδέποτε ὁμως τῷ 1359 ὡς σημειοῦται ὑπὸ Muralt.

Ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Ἑπειρωτικῶν, τῷ περὶ τῶν γάμων τοῦ Θωμᾶ πραγματευομένῳ, παρατηροῦμεν ὅτι λέγεται περὶ τοῦ Χλαπένου, «κατὰ τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας στρατεύει συνεπαγόμενος μετ' αὐτοῦ καὶ... τὸν Θωμᾶν»· οὐδεμία λοιπὸν μνεία γίνεται τῆς Πρελουμπίσεως ὅτι συνώδευε καὶ αὐτὴ μετὰ τοῦ υἱοῦ Θωμᾶ τὸν Χλάπενον. Οὐδ' ἔχει σημασίαν τινὰ ὅτι ἐκεῖ κατωτ. λέγεται «εἰς συμβάσεις μετὰ τοῦ βασιλέως Συμεὼν χωροῦσι», δηλ. ἐν πληθυντ., ἀφ' οὗ ὡς ὑποκείμε. τοῦ ῥ. δύναται νὰ εἶναι «ὁ Χλάπενος καὶ ὁ Θωμᾶς.» Ὅταν δ' ἔτι κατωτ. γίνεται λόγος περὶ τῆς εἰσόδου τοῦ μελλογάμβρου Θωμᾶ εἰς τὴν πόλιν τῶν Τρικκάλων, φέρεται «καὶ ὁ Θωμᾶς... ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Τρικκάλων εἰσέρχεται»· ἐνταῦθα δηλαδὴ τὸ ῥ. κεῖται εἰς ἑνικ., πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δίδει λαβὴν νὰ νοηθῇ ὅτι ὅχι μόνον ἡ μήτηρ Πρελούμπισσα δὲν συνώδευε τὸν Θωμᾶν μεταβαίνοντα πρὸς στέψιν, ἀλλ' οὐδὲ ὁ πατριὸς Χλάπενος συνεισηλθεν εἰς Τρίκκαλα. Ἡ τοιαύτη δ' ἐννοια θὰ ἐνιοχυθῇ, ὅταν ἀπίδη τις εἰς τὰ μετὰ τὴν στέψιν λαβόντα χώραν ἐν Τρικκάλοις· διότι λέγεται «τοῦ γάμου δὲ ἀπαρτισθέντος, ὁ Θωμᾶς... τὴν ἐνεγκαμένην ἐπέρχεται πρὸς τῷ αὐτοῦ πατρομητρῶφ τῷ Χλαπέμφ, συνεπαγόμενος ὑστερον καὶ τὴν ἰδίαν γαμετήν»· μεταφράσθη δὲ λατινιστὶ ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῆς Bonn. «...Thomas... visit

eam, quae ei uxorem adduxerat, apud matris patrem Chlapenum,....» ἐθεωρήθη δηλαδή, ὀρθῶς ὑπὸ τοῦ ἐκδότου τῆς Bonn., ὅτι μετὰ τὴν στέψιν ὁ Θωμᾶς ἀπῆλθεν μόνος παρὰ τὸ Χλαπένω, ὅστις φυσικὰ δὲν παρίστατο κατὰ τὴν ἐν Τρικκάλοις στέψιν. Ἡ δὲ μετάφρασις τοῦ ἐκδότου τῆς Bonn. δὲν εἶναι ὅλως σφαλερά. Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῇ ἐκδ. τῆς Bonn. ἔχει «ἐκδοθῆ «πρὸς τῷ αὐτοῦ πατρομητριῶ Χλαπένω», διὰ λέξεως τῶντι παραδόξου, διότι δὲν εὔρομεν αὐτὴν οὐδαμῶ ἀλλαχού εἰμὴ ἐν τῇ «Συναγωγῇ Νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθεισῶν» τοῦ Στεφ. Κουμανούδη. Ὁ Μουστοξύδης ἐν Ἑλληνομνήμονι (1845) σελ. 503 σημ. 22 ἔγραψε περὶ τούτου, «καινοπρεπὲς καὶ μοναδικὸν εἶναι τὸ πατρομητριὸς ἀντὶ τοῦ πατριὸς ἢ μητριὸς»· ὅτι δὲ ὁ χρονογράφος διὰ τῆς λ. ταύτης πατρομητριῶ ἢ πατρομητρῶφ ἤθελε νὰ δηλώσῃ τὸν πατριὸν τοῦ Θωμᾶ Χλάπενον, ἢ, ὡς λέγεται σήμερον, τὸν μητριόν, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Οὐδαμῶς λοιπὸν τὸ matris patrem εἶναι ἰσοδύναμον τῇ πατρομητρῶς, ἀφοῦ ἐξ ἄλλου ἢ τοιαύτη ἐκδοχὴ δὲν συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰ πράγματα.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν πρέπει νὰ θεωρηθῆ βέβαιον ὅτι εἰς τοὺς γάμους τοῦ Θωμᾶ δὲν παρέστη οὔτε ὁ πατριὸς Χλάπενος, ἤδη ἐκ τοῦ Δαμασίου ἀποχωρήσας εἰς τὰ ἴδια, οὔτε ἡ μήτηρ Πρελούμπισσα. Ἄλλ' εἶναι τῶντι παράδοξον πῶς ὁ Χλάπενος ἐκστρατεύων κατὰ τῆς Ἑλλάδος Βλαχίας μετὰ τοῦ Θωμᾶ, πολιορκῶν καὶ κυριεύων τὸ φρούριον Δαμάσιον μετ' αὐτοῦ, ἐρχόμενος εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν βασιλέα Συμεῶν περὶ ἀποδόσεως τοῦ Δαμασίου ἐπὶ τῷ ὄρφ (ἴσως μόνω) τοῦ γάμου τοῦ Θωμᾶ μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, μετὰ ταῦτα ἀφίνει μόνον τὸν Θωμᾶν νὰ εἰσέλθῃ εἰς Τρίκκαλα καὶ τελέσῃ τοὺς γάμους του. Ἔτι ὁμως παραδοξότερον δὲν εἶναι ὅτι ὁ Θωμᾶς μετὰ τὸν γάμον, ἡμέρας τινὰς διαμείνας ἐν Τρικκάλοις, ἀπέρχεται εἰς τὰ ἴδια παρὰ τῷ Χλαπένω καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Πρελουμπίσση, καταλιπὼν τὴν νύμφην Μαρίαν ἐν Τρικκάλοις; Καὶ ὅτι μετὰ χρόνον μόνον («ὔστερον» τῶν Ἡπειρωτικῶν) ἐπανῆλθεν εἰς Τρίκκαλα ὅπως παραλάβῃ «τὴν ἰδίαν γαμετήν»; Τὰ παράδοξα ταῦτα δυνατὸν νὰ ἐξηγηθῶσιν ὡς ἐξῆς. Ὅτι ὁ μέγας Λουδοβίκος (1342—1385) βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας εἰσβαλὼν τὸν Μάϊον τοῦ 1359 εἰς Σερβίαν εἶναι φυσικὸν ὅτι θὰ προεκάλεσε τὴν προσοχὴν τοῦ ἡμετέρου Χλαπένου εὐρισκομένου τότε περὶ τὸ Δαμάσιον. Ὁ ἀπὸ βορρᾶ λοιπὸν ἐκ τοῦ Λουδοβίκου κίνδυνος θὰ ἠνάγκασε καὶ τὸν Χλάπενον νὰναχωρήσῃ ἐσπευσμένως ἐκ Δαμασίου καὶ τὸν Θωμᾶν ὀλίγας ἡμέρας ἀπὸ τοῦ γάμου νὰπέλθῃ παρὰ τῷ πατριῶ αὐτοῦ εἰς τὴν πατριδα. Ὁ Συμεῶν «μόνης φρονιτίζων τῆς Βλαχίας, τὴν Αἰτωλίαν ἅπασαν τοῖς Ἀλβανίταις παραχωρεῖ

μόνη δὲ ἦν ἡ τῶν Ἰωαννίνων πόλις μὴ ὑποκύψασα τῇ τῶν Ἀλβανιτῶν ἐπικρατείᾳ.¹⁾ Διὰ τοῦτο οἱ Ἰωαννίται διὰ πρεσβείας ζητοῦσι παρὰ τοῦ Συμεῶν «αὐθέντην καὶ ἡγεμόνα δοθῆναι αὐτοῖς». Ὁ Συμεῶν ὑποδεικνύει τότε τὸν ἴδιον γαμβρὸν Θωμᾶν, ὅστις τῷ 1367 ἐγκαθίσταται ὡς δεσπότης τῶν Ἰωαννίνων,²⁾ τυραννικώτατα ἄρξας μέχρι τῆς δολοφονίας του ἐν ἔτει 1384.³⁾ Ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ Μαρία Ἀγγελίνα συζευχθεῖσα τότε τὸν Ἰζαοῦ Buondelmonti ἀδελφὸν τῆς δουκίσσης Λευκάδος ἀνεκούφισε μετὰ τοῦ δεσπότης Ἰζαοῦ τὸν λαὸν τῶν δεινοπαθημάτων.

Ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ διεδέχθη ἀποθανόντα τῷ 1371 τὸν πατέρα του βασιλέα Συμεῶν ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Οὐρός. Οὗτος, ἄγνωστος διὰ τίνας λόγους, ἀποσυρθείς τῶν ἐγκοσμίων κείρεται μοναχός, τοῦλάχιστον τῷ 1381, καταλείπων τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν Ἀλέξιον Ἀγγελον τὸν Φιλανθρωπητὸν ὅστις ὡς Καῖσαρ ἐκυβέρνησε τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τοῦ ἔτους τοῦλάχιστον 1381⁴⁾ μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 1398.⁵⁾ Τοῦτου διάδοχος μνημονεύεται ἐν ταῖς πηγαῖς συγγενῆς πάντως, ὁ Μανουὴλ Ἀγγελος Φιλανθρωπητὸς, ὁ Καῖρας Θεσσαλίας.⁶⁾ Ἦσαν δὲ πιθανώτατα οἱ Φιλανθρωπητοὶ οὗτοι τῆς Θεσσαλίας συγγενεῖς τῶν ἕξ Ἠπειροῦ Φιλανθρωπητῶν.⁷⁾ Μέχρι τίνος ἔτους παρτάθη ἐν Θεσσαλίᾳ ἡ δυναστεία τῶν Φιλανθρωπητῶν τούτων;

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1385, ὅποτε τὸ πρῶτον οἱ Τοῦρκοι εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Ἠπειρον περίτρομος διετέλει ἡ Θεσσαλία ἐκ τοῦ ἐπικρεμαμένου κινδύνου τῆς Τουρκικῆς εἰσβολῆς: «Θεοῦ παραχωρήσει» ἐπιστεῦτο τότε ὅτι οἱ Τοῦρκοι πανταχοῦ ἠδύναντο νὰ προελάσωσι.⁸⁾ Πράγματι δὲ τῷ 1393 ὁ σουλτᾶνος Βαγιαζήτ ὁ Α΄ εἰσέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν λόγῳ μὲν «καταστησόμενος τὰ ἐν τῇ Θεταλίᾳ ἐπιτηδείως ἔχειν αὐτῶ»,⁹⁾ ἔργῳ δὲ πρὸς κατάληψιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο πιθανώτατον νομίζω ὅτι ἡ δυναστεία τοῦ ἡμετέρου «ἁγίου αὐθέντου, πανευτυχεστάτου Καίσαρος Μανουὴλ Ἀγγέλου Φιλανθρωπητοῦ»,¹⁰⁾ οὗ μνείαν ἔχομεν ἐκ τοῦ ἔτους 1392-3¹¹⁾ κατελύθη κατὰ τὴν εἰσβολὴν ἐκείνην τοῦ Βαγιαζήτ, ὅποτε ἤρχισεν ἡ τουρκοκρατία τῆς Θεσσαλίας.

(Ἔπεται συνέχεια)

I. K. ΒΟΓΙΑΤΖΙΔΗΣ

¹⁾ Αὐτόθ. 215, 15.

²⁾ Ἠπειρωτ. Bonn. 216, 7 ἔ.

³⁾ I. K. Βογιατζίδης ἐν περιοδ. Ἀθηνᾶ 24, 355 ἔ.

⁴⁾ Περιοδ. Βυζαντίς Α΄ 236 δ.

⁵⁾ Αὐτόθ. Β΄ 27, 22.

⁶⁾ Περιοδ. Βυζαντίς Β΄ 36, 2 καὶ 38, 24. Zeitsch. für die osteur. Gesch. 3, 214 ἔ.

⁷⁾ Ἠπειρωτικά Bonn. 226, 20.

⁸⁾ N. Bees ἐν Byz. Neugr. Jahrb. 3, 373 ἔ.

⁹⁾ Χαλκοκονδύλ. 67, 4 Bonn. Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους 1394 ἀνάγει τὴν εἰσβολὴν ταύτην ὁ Jirecek ἐν Byz. Zeit. 18, 385 ἔ., πβ. Archiv für slav. Philologie 23, 588.

¹⁰⁾ Περιοδ. Βυζαντίς τόμ. Β΄, 36, 1 ἔ. καὶ 38, 24 ἔ.

¹¹⁾ Περιοδ. Βυζαντίς τόμ. Β΄ 38, 25.